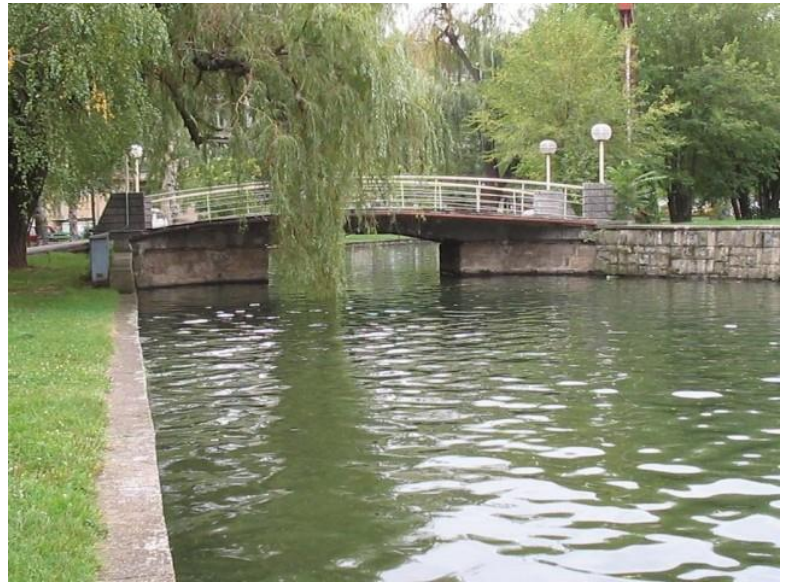

ДОКЛАД

**ОТ ПРОВЕДЕНО ПРОУЧВАНЕ И
АНАЛИЗ НА ХАРАКТЕРИСТИКИТЕ
НА ИКОНОМИКАТА В
ТРАНСГРАНИЧЕН РАЙОН НА
ОБЛАСТ МОНТАНА /БЪЛГАРИЯ/ И
ОБЛАСТ БОР /СЪРБИЯ/**

Проектът се осъществува с финансовата подкрепа на Европейския съюз чрез фонда на ИПП (Програма за трансгранично сътрудничество по Инструмента за предприсъединителна помощ (ИПП) България – Сърбия 2007-2013). БМА носи цялата отговорност за съдържанието на настоящия доклад, като съдържанието му при никакви обстоятелства не може да се приеме

СЪДЪРЖАНИЕ

Цел на проучването	4
Целева група на проучването	4
Използвана методология.....	4
Част I - Предварително проучване	6
Предварително проучване - област Монтана	7
Природни ресурси	11
Население на област Монтана - Демографска характеристика	13
Икономическа характеристика на област Монтана	19
Промисленост	22
Строителство.....	23
Селско стопанство	23
Сектор на услугите	27
Туризм	27
ЧАСТ II - SWOT - АНАЛИЗ	30
Предварително проучване - област Бор	33
Природни ресурси	34
Демографска характеристика на населението на област Бор.....	35
Икономическа характеристика на област Бор	39
Земеделие	42
Туризм	45
ЧАСТ II - SWOT - АНАЛИЗ	47
СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ И СИНЕРГИЯ НА МАЛКИЯ И СРЕДЕН БИЗНЕС В	
ИЗСЛЕДВАНИЯ ТРАНС-ГРАНИЧЕН РЕГИОН	49
Преработвателна промишленост	51
Земеделие (биоземеделие) и животновъдство	54
Производство и търговия с био-млечни продукти.....	58
Производство и търговия със специфична продукция (пчелен мед, бубарство и др.)	59
Създаване на мрежа от бизнес инкубатори, подпомагащи развитието на малки и средни предприятия и предприемачеството	61
Развитие на горското стопанство, дърводобив.....	63
Туризм	65
Строителство	69

Информационно-комуникационни технологии (ИКТ)	70
Наука и образование	73
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	76
<i>Приложения</i>	77
Административно-териториално делене на Република България	78
Административно-териториално делене на област Монтана	79
Административно-териториално делене на Република Сърбия	81
Административно-териториално делене на област Бор и съседните области.....	82
<i>Използвана литература:</i>	83

ЦЕЛ НА ПРОУЧВАНЕТО

Прочувването и последващия анализ на характеристиките на икономиката в двата транс-гранични района на областите Монтана /България/ и Бор /Сърбия/ целят идентифицирането на възможностите за развитие и синергия на малкия и среден бизнес в изследваните гранични територии и потенциала и възможностите за развитие на нови дейности за създаване на заетост и идентифициране на нови ресурси.

ЦЕЛЕВА ГРУПА НА ПРОУЧВАНЕТО

Направеното прочувване е изготвено за двете области - Монтана и Бор и съответно техните прилежащи общини, които в конкретния случай са:

За област Монтана - включва 11 общини: Монтана, Лом, Чипровци, Вършец, Берковица, Бойчиновци, Брусарци, Вълчедръм, Георги Дамяново, Медковец и Якимово.

За област Бор - включва 4 общини: Бор, Кладово, Майданпек и Неготин

ИЗПОЛЗВАНА МЕТОДОЛОГИЯ

В настоящето изследване са използвани комбинация от аналитико-оценъчни и приложно-познавателни методи. Изследвани са набор от данни, на основата на които са изведени основните характеристики на двете области, обект на изследването. Актуалността и достоверността на данните за населението и използваните показатели за гъстота, възраст, равнище на безработица и т.н. е гарантирана вследствие на използването на данни, публикувани от държавни агенции като НСИ /Национален статистически институт/, както и от заложените показатели и коефициенти в плановете и стратегиите за развитие на съответните области, утвърдени от местни структури на областно и общинско ниво.

Направеното прочувване се базира на детайлното анализиране на следните области на разглежданите два трансгранични района: осигуреност на районите с природни ресурси, население, работна ръка, административно делене, обем, темпове и структура на производството, образование, туризъм, спорт и места за отдих и рекреация.

Като основни групи приложени методи могат да се считат т.нар. общонаучни и икономико-статистически методи.

От *общонаучните методи* са използвани основно анализ, синтетично изследване, индуктивен и дедуктивен метод, класификация, групировка и систематизация.

При използването на *икономико-статистическите методи* е наблегнато на статистическите показатели в териториалните единици. За по-голяма прегледност тенденциите са показани в табличен и графичен вид, което цели улесняване на възприемането на информацията.

Докладът е разделен на две обособени части:

I Част - Предварително проучване

II Част - Анализ на данните /под формата на SWOT - анализ/

ЧАСТ I - ПРЕДВАРИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ

ПРЕДВАРИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ - ОБЛАСТ МОНТАНА

Област Монтана попада в Северозападния район, заедно с още области - Видин, Враца, Ловеч и Плевен /областите Плевен и Ловеч са включени към Северозападния район през 2008г. със Закона за регионално развитие (обн. ДВ бр. 50/30.05.2008 г.)/. Местоположението на целия район определя изключително важното му значение като стратегически транспортен възел.

За да бъде определено мястото на областта сред другите четири области в разглеждания Северозападен район, трябва да бъдат разгледани следните показатели като база за сравнение:

- ❖ *На 2-ро място* по транспортна достъпност
- ❖ *На 3-то място* по размер на територията, брой на населението, коефициент на заетост, равнище на безработица
- ❖ *На 4-то място* по гъстота на селищната мрежа, БВП на човек от населението
- ❖ *На 5-то място* по дял на населението с висше образование

Област Монтана е разположена между областите Видин /на запад/ и Враца /на изток/. На север граничи с Румъния, като граничната линия е по протежението на река Дунав, а на юг - с Югозападния район. Важна за настоящия проект е границата на югозапад със Сърбия, което я прави граничен район и е предпоставка за развитието на по тясно сътрудничество с граничните територии от сръбска страна.

Областта е с обща площ от 3 635,6 км², което изразено в процентно съотношение обхваща 3,26% от територията на Република България.

Както вече беше посочено областта има сериозен потенциал за превръщане на транспортен възел със стратегическо за страната значение. Общините Лом и Вълчедръм са гранични територии с река Дунав /европейски транспортен коридор №7 от мрежата TINA/. Също така през областта минава и коридор №4 /път Е 79/ от същата европейска мрежа: Видин-Монтана-Враца-София-Кулата. Общините Монтана и Лом са част от път II-81, включващ София - Петрохан - Монтана - Лом, който има директна връзка с пристанището в гр.Лом.

Три от най-големите общини в областта - Монтана, Лом и Берковица се отличават с голяма концентрация на квалифицирана работна ръка от другите 8 общини, и съответно към тях са насочени основните инвестиционни потоци в региона.

Според обявените данни от последното преброяване на населението на Република България населението на област Монтана /2011г./ е 148 098 жители, от които градското население представлява 63.7%, следователно селското възлиза на 36.6% от общия брой. Територията на областта е разделена на 8 града и 130 населени места.

Община Монтана е разделена на 24 населени места, от които 1 град /град Монтана/ и 23 села. Разположена е на площ от 676,11 кв.км. /18,68% от територията на областта/.

Гранични общини:

- ❖ на север – Брусарци, Медковец, Якимово, Бойчиновци
- ❖ на юг – Чипровци, Георги Дамяново, Берковица, Вършец
- ❖ на изток – Криводол /област Враца/
- ❖ на запад – Ружинци /област Видин/

Като административен център на общината, град Монтана, разположен на река Огоста е най-голям не само по площ, но и по население - 53 856 души от които 81% живеят в градовете и 19% в селата. В югозападна посока от гр.Монтана се намира язовир „Огоста”. Преобладаващият релеф е хълмист, а климатът спада към умерено-континенталната климатична област, която се отличава с горещо лято и студена зима. Голям процент от територията е зает от земеделски земи /близо 74%/, а 16,8% са горски площи с предимно широколистни видове като бук, топола и дъб. Едва 3,7% от цялата територия е покрита от вода.

В община Монтана са регистрирани над 2 000 фирми, като повече от 50% от тях оперират в сферата на търговията и услугите. Други основни отрасли са машиностроене, електротехника, хранително-вкусова промишленост, хотелиерство и ресторантьорство.

Община Лом е известна с нейното пристанище, което е и второто по големина пристанище на река Дунав от българска страна. Служи за връзка на България със Западна Европа и района на Беломорието. На юг граничи с общините Брусарци, Медковец, Якимово и Вълчедръм. Общината е съставена от 10 населени места /1 град - Лом и 9 села/ с общо население от 28 139 души /преброяване 2011г./ от които близо

80% са градско население. Площта на общината обхваща 323.88 км². 89% от населението е източно-православно, около 10% са протестанти и 1-2% се определят като изповядващи исляма.

Община Чипровци е разположена на границата със Сърбия. Броят на населението е 3 715 души, като интересен факт е че в съотношението градско/селско население е приблизително изравнено /1 887 към 1 828 души/. Административният център е град Чипровци, като заедно с още 9 села заемат площ от 286.88 км².

Община Вършец се намира в най-южната част на Област Монтана. Разположена е на площ от 240.11 км². Броят на населението при последното преброяване възлиза на 8 203 души, преобладаващата част от които живеят в административния център - град Вършец. На територията на общината е разположен връх "Тодорини кукли" (1785м.), който е една от най-високите точки на Стара Планина. Вършец разполага с минерални извори, които са известни със своите целебни свойства.

Община Берковица се намира в най-южната част на област Монтана, югозападно от град Монтана. Общият брой на населението е 18 803 души от които 13 463 души са градско население. Броят на населените места е 20 /1 град - Берковица и 19 села/, разположени на обща площ от 464.37 км².

Община Бойчиновци е в посока североизток от град Монтана, административният център на областта. Западната ѝ част граничи с общините Вълчедръм, Якимово и Монтана, а източните ѝ части граничат с област Враца. Населението на общината е 9 272 души, като тук пропорцията градско/селско население е в обратна зависимост спрямо общините разгледани до този момент. Над 80% живеят в селата или по-точно 7 705 души. Общата площ от 308.33 км² е разделена между 13 населени места /1 град - Бойчиновци и 12 села/. Територията ѝ се пресича от средното течение на река Огоста и долното течение на река Ботуня. Средната надморска височина е 138.7м. Особено характерно за общината е наличието на редкия вид водна роза /White Water-Lily или Castalia alba/, разпространена по течението на река Рибине в село Лехчево. На територията на село Ерден, община Бойчиновци се намира единственият летателен център за Северозападна България за въздушни и екстремни спортове.

Община Брусарци е с население от 5 078 души от които 76% живеят в селата. Общината включва 1 град - Брусарци и 9 села. Площта от 194.43 км² я нарежда сред една от най-малките общини в област Монтана като териториално изражение. Като демографски показатели ситуацията е силно влошена през последните години. Смъртността трикратно превишава раждаемостта, естественият прираст на населението е отрицателен и броя на ромското население продължава да нараства значително.

Община Вълчедръм се намира на югозапад от град Лом. Разстоянието от центъра на общината до областния център - град Монтана е 50 км. Територията е с площ от 429 км², представляващи 11,8% от територията на област Монтана. Общината наброява точно 9 900 жители при последното преброяване. От тях 63% са селско население и живеят в 10 села. Административен център е град Вълчедръм, притежаващ древна история, доказателство за която са многото археологически паметници от времето на траките и римляните.

Община Георги Дамяново е с население от 2 771 души, като 51% от тях са мъже. Този факт показва противоположна от общата тенденция в България и Европа броят на жените да бъде по-голям от този на мъжете. В общината има 13 села и нито един град, като територията обхващаща 298 км² е разположена в долината на р.Огоста между връх Копрен в Западна Стара планина и Широка планина /Предбалкана/ на север. На югозапад общината граничи със Сърбия. Планинската част е лесно достъпна и изключително подходяща за туризъм. От територията на общината извира р. Дългоделска Огоста, която е основен приток на р. Огоста. Районът представлява уникална комбинация от планина, предпланина, гори и изворни води. Допълнителни предпоставки за развитието на туризма са Лопушанският манастир, хижа „Копрен” и изградените екопътеки към живописните водопади „Ланжин скок”, „Дуршин скок”, „Водни скок” и др.

Община Медковец, съставена от 5 села, е с административен център село Медковец отстоящ на 38 км. от областния гр.Монтана и на 26 км. от гр.Лом. Нейната територия от 191.09 км² я нарежда на последно място по този показател в цялата област Монтана. През територията на общината минават две важни пътни артерии: път Е 79

(Лом-София) и ж.п. линия София – Видин. По последни данни броя на населението е 4 029 души.

Община Якимово се простира на територия от 220.98 км². Съставена е от 4 села и представлява най-малката община по показателя брой населени места. За административен център е определено село Якимово. Населението е 4 332 души. Селскостопанската земя е 203 994 дка и над 60 % от нея се обработва от кооперации /4 на брой/. Като земеделски район основният поминък на населението са животновъдството и растениевъдството. През 1972г. край с.Якимово е открито сребърно съкровище, датирано от III-I век пр.н.е.

ПРИРОДНИ РЕСУРСИ

Релефът на област Монтана представлява разнообразна смесица от низинни полета /Петроханската седловина/ и равнини /Орсойска низина, Дунавска равнина/, котловини, хълмисти райони /Предбалкана/ и планински части /Стара планина/. Най-високата точка е в южната част на областта, разположена в Западна Стара планина - връх Ком с височина от 2 016м.

Растителни и животински видове - Като цяло преобладаващите дървесни видове в областта са от бук, дъб, габър, бял бор, черен бор и смърч. Склоновете на Стара планина са обрасли с широколистни дървета, като има и иглолистни гори вследствие на човешка намеса. В община Берковица има естествени насаждения от кестенови гори. В района се среща и голямо разнообразие от характерните за България видове билки сред които жълт и червен кантарион, риган, маточина, бял равнец, липа, черен бъз, черен и червен глог, червен божур и др. В горите на Предбалкана се срещат характерните за тази част от страната разнообразни животински видове - сърна, благороден елен, елен лопатар, заек, дива свиня и фазан. Територията около българската част от река Дунав е място с изключително разнообразие на различни видове птици, някои от които са със статут на защитени видове. Птичия свят в областта е представен от повече от 100 вида птици, преобладаващата част от които са постоянни обитатели на района.

Климат и водни ресурси

Както беше посочено в горните редове, климатът в област Монтана е умерено-континентален. Той се характеризира с високи температури през лятото и ниски температури през зимата. Средната годишна температура е 11,1 градуса. В планинските части, обхващащи територии от Предбалкана и Стара планина климата се видоизменя и преминава плавно в характерен за планинските области с по-големи температурни амплитуди, особено през летния период от годината.

През територията на област Монтана текат 3 не особено пълноводни реки - Огоста, Цибрица и Лом. Необходимите водни количества за напояване на селскостопанските площи се набавят от изградените около 50 микроязовира. Водните потребности на населението се задоволяват от язовирите “Огоста” и “Среченска бара”. Язовир “Огоста” е най-големият язовир в България със земно-насипна стена и един от най-големите на Балканския полуостров със своята водовместимост от 500 млн. куб.м. Вторият язовир - “Среченска бара” събира обем от 15,5 млн. куб. м. вода и се използва за водоснабдяване не само на област Монтана, но и на град Враца.

С най-голямо значение от водните ресурси са бликащите топли минерални извори в гр.Вършец /известен като балнеоложки курорт/ и с.Спанчевци. Свойствата на водата от тях е с доказан ефект при лечение на сърдечно-съдови заболявания, заболявания на централната и периферната нервна система, ендокринно-обменни, на опорно-двигателния апарат и др. Извори с топла минерална вода са открити и в община Берковица /с.Бързия, с.Боровци и с.Замфирово/, както и едно находище в село Дългоделци /община Якимово/.

Почвената покривка в област Монтана включва 3 типа почви, преминаващи един в друг от север на юг:

- Дунавската равнина - плодородни черноземни почви
- Предбалкана - сиви горски почви
- Старопланинската част - кафяви горски и планинско-ливадни почви

Земеделските земи преобладават в северните райони на областта главно в общините Медковец, Якимово, Брусарци, Лом, Бойчиновци и Вълчедръм /в посочените общини земеделските земи се простират на повече от 80% на тяхната територия/. *Горските масиви* заемат близо 50% от площта на планинските общини Чипровци, Вършец и Георги Дамяново.

Полезните изкопаеми на територията на област Монтана са с местно значение и не притежават потенциал за развитие на сериозна по обем експлоатация основно заради тяхното количество и качество. По-долу е представен кратък преглед на полезните изкопаеми в единайсетте общини:

- ☒ строителни материали - кариери за добив на варовик, пясък, индустриални минерали, гранит, диабазы, баластра
- ☒ черни и цветни метали - община Чипровци
- ☒ флуоритово находище - община Чипровци
- ☒ лигнитни въглища - община Лом /на територията на т.нар. Ломски въглищен басейн, разположен между река Цибрица и река Лом/
- ☒ железни, сребърни и оловни руди - община Чипровци
- ☒ медни, сребърни и златни руди – с.Говежда, с.Дива Слатина, с.Дълги Дел и с.Копиловци
- ☒ огнеупорни глини - с.Клисурица и с.Долна Рикса

НАСЕЛЕНИЕ НА ОБЛАСТ МОНТАНА - ДЕМОГРАФСКА ХАРАКТЕРИСТИКА

По време на преброяването на населението на страната през 2011г. броят на жителите на област Монтана е 148 098 души, т.е. около 2% от населението на страната. Това прави областта номер 18 сред областите в България. Тенденцията на обезлюдяване на района засяга изключително силно всички 11 общини. Населението на района се отличава с относително висока миграционна подвижност, което се дължи на неблагоприятната стопанска ситуация в територията му. Вътрешната и външната миграция, придружени с отрицателния естествен прираст нарежда областта на трето място по показателя степен на обезлюдяване, като тя е изпреварена само от областите Видин и Враца. От таблицата по-долу става видно как са намалявали жителите по общини в периода 2007 - 2011г.

Брой население на област Монтана по общини

Населени места	2007	2008	2009	2010	2011
област Монтана	161 161	158 291	155 899	153 066	148 098
община Монтана	57 098	56 608	56 086	55 246	53 856
община Лом	31 170	30 663	30 198	29 618	28 139
община Берковица	20 277	19 936	19 642	19 256	18 803
община Вълчедръм	10 986	10 641	10 398	10 116	9 900
община Бойчиновци	10 466	10 148	9 915	9 746	9 272
община Вършец	8 860	8 692	8 605	8 433	8 203
община Брусарци	5 769	5 599	5 469	5 394	5 078
община Якимово	4 793	4 620	4 535	4 453	4 332
община Медковец	4 571	4 447	4 310	4 194	4 029
община Чипровци	3 955	3 828	3 719	3 648	3 715
община Георги Дамяново	3 216	3 109	3 022	2 962	2 771

В следващата таблица са показани броя жители на всяка община и на областта като цяло по показателя пол. Градското население превишава броя на селското в 3-те най-големи общини - Монтана, Лом и Берковица. В по-малките общини, в които има по 1 град селското население превишава в пъти градското. От разглежданите общини с брой жители под 10 000 души единствено в община Вършец хората, живеещи в град Вършец са три пъти повече от тези, живеещи в селата.

Население на област Монтана по местоживеене и пол през 2011г.

Населени места	Общо			В градовете			В селата		
	общо	мъже	жени	общо	мъже	жени	общо	мъже	жени
област Монтана	148 098	72 841	75 257	94 345	46 328	48 017	53 753	26 513	27 240
община Монтана	53 856	26 626	27 230	43 781	21 593	22 188	10 075	5 033	5 042
община Лом	28 139	13 675	14 464	22 507	10 953	11 554	5 632	2 722	2 910
община Берковица	18 803	9 179	9 624	13 463	6 587	6 876	5 340	2 592	2 748
община Вълчедръм	9 900	4 819	5 081	3 662	1 781	1 881	6 238	3 038	3 200
община Бойчиновци	9 272	4 614	4 658	1 567	794	773	7 705	3 820	3 885
община Вършец	8 203	4 018	4 185	6 270	3 086	3 184	1 933	932	1 001
община Брусарци	5 078	2 536	2 542	1 208	600	608	3 870	1 936	1 934
община Якимово	4 332	2 145	2 187				4 332	2 145	2 187
община Медковец	4 029	1 977	2 052				4 029	1 977	2 052
община Чипровци	3 715	1 840	1 875	1 887	934	953	1 828	906	922
община Георги Дамяново	2 771	1 412	1 359				2 771	1 412	1 359

Жените представляват 50.2% от общото население, а мъжете следователно 48.8%. От таблицата се виждат 3 интересни факта в област Монтана относно съотношението мъже/жени. За страната като цяло, за Европа, както и за областта е характерен превес на броя на жените над този на мъжете. Но както е видно от данните, посочени в горната таблица и оцветени в жълт цвят, в град Бойчиновци /община Бойчиновци/ и в селата на общините Брусарци и Георги Дамяново съотношението мъже/жени е в полза на мъжете.

Българската етническа група обхваща 123 820 души /86,3%/ от лицата, доброволно декларирали етническото си самоопределение и преобладава във всички общини. На второ място е ромският етнос с относителен дял от 12.7 %, което прави област Монтана областта с най-голям дял на ромския етнос в страната. Турската етническа група представлява 0.12% и оставащият по-малко от 1% са представители на други етнически групи или не се самоопределят.

Население на област Монтана на 7 и повече години по общини и образование

Населени места	ОБРАЗОВАНИЕ							
	общо	висше	средно	основно	начално	незавършено начално	никога не посещавали училище	дете
област Монтана	139 634	17 068	63 538	38 595	12 128	6 922	1 115	268
община Монтана	50 613	8 551	26 614	9 806	3 143	2 166	218	115
община Лом	26 572	3 372	12 305	7 268	2 176	1 234	181	36
община Берковица	17 717	2 112	7 490	5 072	1 781	976	254	32
община Вълчедръм	9 331	519	3 197	3 652	1 157	680	100	26
община Бойчиновци	8 716	477	3 420	3 173	1 002	506	124	14
община Вършец	7 633	819	2 997	2 221	997	524	63	12
община Брусарци	4 831	273	1 949	1 861	451	236	55	6
община Якимово	4 069	197	1 420	1 728	419	250	45	10
община Медковец	3 823	264	1 295	1 559	475	167	50	13
община Чипровци	3 624	280	1 710	1 238	298	87	9	
община Георги Дамяново	2 705	204	1 141	1 017	229	96	16	

Към 01.02.2011 година броят на лицата с висше образование в област Монтана е 17068 човека, или всеки осми (12.2%) е висшист. Данните показват, че за период от 10 години между 2011г. и предишното преброяване през 2001г. броят на завършилите

висше образование се увеличава с около 3 процента. Лицата, завършили средно образование са 45,5% от населението на 7 и повече години. Това е близо 10-процентен ръст от 2001г. /36,6%/. За същия период хората с основно образование в областта намаляват от 31,9% на 27,6%, както и тези с начално образование – от 13,9% на 8,7%. От това може да се направи извода, че хората с по-висока степен на образование се увеличават, макар и с бавни темпове.

Следващата графика показва жителите по степени на завършено образование.

Показателят икономическа активност е един от най-важните показатели за икономиката на областта. В долната таблица са дадени данните за населението по общини в категориите заети; безработни; учащи; пенсионери; лица, заети само с домашни или семейни задължения и други. Впечатление прави, че нивото на безработица е сравнително високо. Това, наред с големия процент пенсионери, показва негативните тенденции в икономиката.

Население на област Монтана по общини над 15 години - ик.активност

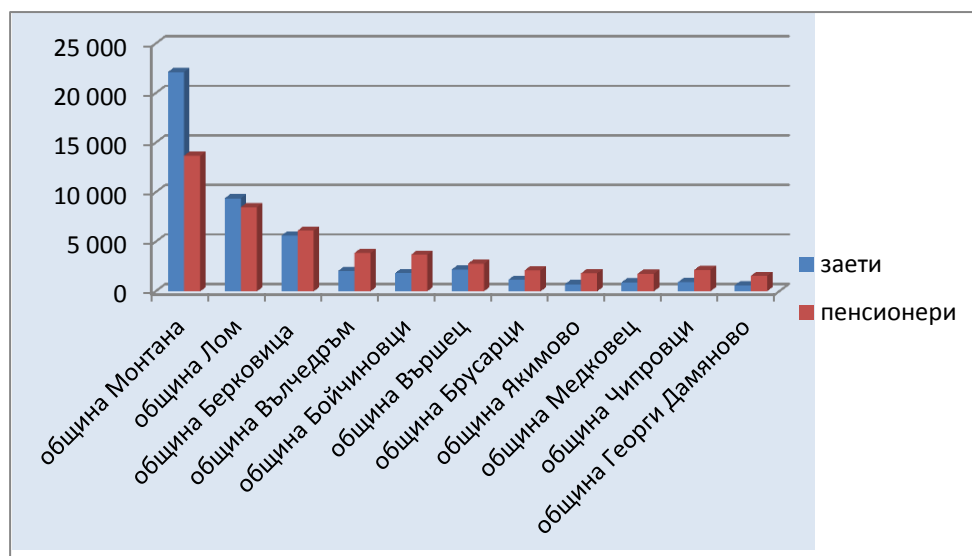
Населени места	общо	икономически активни			икономически неактивни				
		общо	заети	безработни	общо	учащи	пенсионери	лица, заети само с домашни или семейни задължения	други
област Монтана	129 138	60 803	47 485	13 318	68 335	6 491	48 061	12 868	5 915
общ.Монтана	46 916	26 144	22 121	4 023	20 772	2 521	13 679	2 205	2 367
общ.Лом	24 444	12 500	9 376	3 124	11 944	1 316	8 489	1 413	726
общ.Берковица	16 389	7 475	5 613	1 862	8 914	730	6 124	6 166	894
общ.Вълчедръм	8 450	3 052	2 053	999	5 398	354	3 862	861	321
общ.Бойчиновци	8 079	2 743	1 825	918	5 336	419	3 695	633	589
общ.Вършец	6 954	2 939	2 192	747	4 015	444	2 783	451	337
общ.Брусарци	4508	1 868	1 155	713	2 640	219	2 108	194	119
общ.Якимово	3 746	1 073	714	359	2 673	140	1 818	508	207
общ.Медковец	3 561	1 204	904	300	2 357	127	1 777	243	210
общ.Чипровци	3 487	1 069	927	142	2 418	80	2 164	109	65
общ.Г.Дамяново	2 604	736	605	131	1 868	141	1 562	85	80

Според данните към 31.12.2012г. коефициентът на заетост за област Монтана от 39.2 промила е близък до този за целия Северозападен район /39.6 промила/, но е по-нисък от коефициента на заетост за страната за същия период от 46.6 промила.

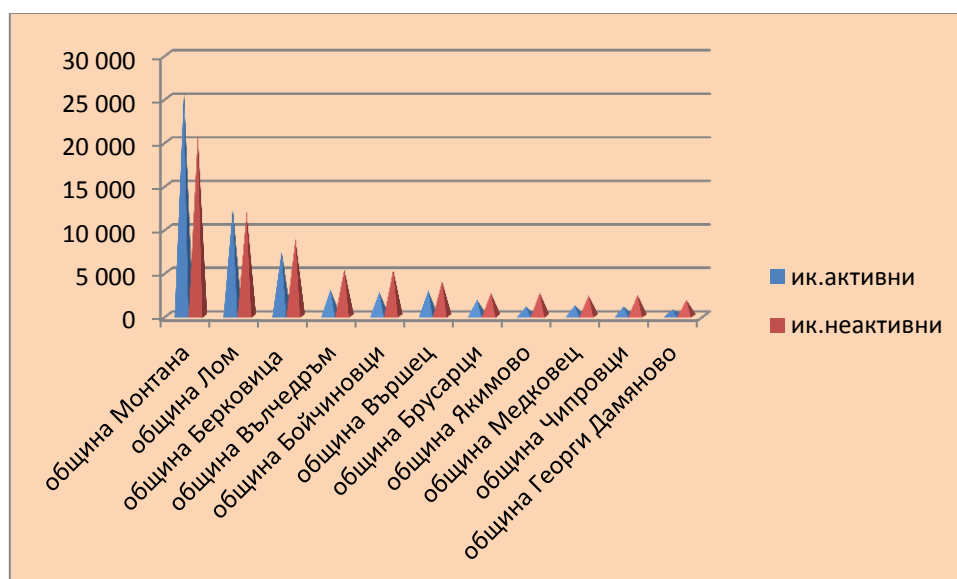
При коефициента на безработица за 2012г. нещата стоят по различен начин. За България и за Северозападния район той е 12.3 промила, а за област Монтана е 14.9 /на второ място след област Видин с 17.4/.

Долната графика показва тревожната статистика, че относителния дял на заетите превишава този на пенсионерите едва в двете най-големи общини по брой население - Монтана и Лом. В останалите 9 общини броя на пенсионерите превишава двойно този на заетите.

Население на област Монтана по брой пенсионери и икономическо-активно население

Статистиката, представена нагледно със следващата графика изобразява съотношението ик.активни/ик.неактивни. Общо за област Монтана ик.неактивните жители са 68 335 души, а броят на ик.активното население е 60 803 души. Тези цифри идват от преобладаващата част общини. Само в двете най-големи общини като брой население - Монтана и Лом ик.активните леко изпреварват ик.неактивните на възраст над 15 години.

ИКОНОМИЧЕСКА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ОБЛАСТ МОНТАНА

Поради спецификата на изследванията, провеждани от НСИ и Евростат повечето от данните за икономиката на областта са преди 2011г. Област Монтана произвежда БВП на стойност 749 млн.лв., което представлява 1.6% от общия БВП на страната за 2010г. Ако разгледаме данните за същата година според показателя БВП на човек от населението областта се намира в дъното на класацията с 4 894 лв., като изпреварва единствено областите Видин /4 730 лв./ и Силистра /4 518 лв./.

Влошените икономически показатели показват лек възход за периода 2010-2011г. в следните категории:

- ❖ *Произведена продукция - ръст от 15% /от 960 657 000 лв. до 1 129 839 000 лв./*
- ❖ *Приходи от дейността - ръст от 17.43% /от 1 528 232 000 лв. до 1 850 803 000 лв./*
- ❖ *Нетни приходи от продажби - ръст от 18.4% /от 1 331 097 000 лв. до 1 631 192 000 лв./*
- ❖ *Дълготрайни материални активи - ръст от 11.07% /от 527 397 000 лв. до 593 069 000 лв./*

Броят регистрирани предприятия, извършващи икономическа дейност на територията на област Монтана за периода от 2007г. до 2011г. се е увеличил с близо 12%. През 2007г. предприятията са наброявали 3 967, а през 2011г. техният брой нараства до 4 517.

През периода 2007-2011г. се наблюдават сериозни изменения в някои от основните сектори на икономиката на територията на областта. Селското, горското и рибното стопанство като отрасъл са произвели продукция на стойност 151 385 000 лв. за 2011г. От 2007г. нататък този отрасъл нараства с непрекъснат положителен темп от около 20-30 млн.лв. на година. За сравнение през 2007г. стойността на продукцията е била 39 939 000 лв., а по последни данни надвишава 150 млн.лв. с което заема 13.4% от дела на произведената продукция в област Монтана в левово изражение. Индустрията, като отрасъл, осигуряващ най-голяма стойност от произведената продукция в района е имала 2 чувствителни спада през 2009г. и 2010г. Едва през 2011г. данните показват ръст и надвишаване на сумата от 678 205 000 лв. през 2008г. до близо 772 млн.лв. през

2011г. Това отнежда на продукцията, произведена от индустрията дял от 68.3% по последни данни. Процентът на услугите показва съвсем незначително увеличение за периода 2007-2011г. от малко повече от 1%. От 2007г. до 2009г. сектора на услугите бележи ръст от 1-2% като относителен дял спрямо другите сектори на икономиката в областта и стига от 17% до 20.7% през 2009г., но последните две години намалява до 18.3%. В стойностно изражение услугите показват малко по различна тенденция. Те бележат завиден ръст от близо 34% за период от 5 години - от 136 814 000 лв. през 2007г. до 206 572 000 лв. през 2011г. Наблюдава се известен спад през 2009г., но през следващата година този спад е преодолян и цифрите вървят нагоре.

Но като цяло стойността на произведената продукция в област Монтана бележи ръст всяка година и през 2011г. достига сумата от 1 129 839 000 лв. В долната графика могат да бъдат видени процентите, които заемат трите основни сектора на икономиката на областта за 2011г.

Областта се характеризира с нисък инвестиционен интерес от страна на крупни инвеститори. Поради тази причина броят на фирмите нараства бавно, проблемът с миграцията на населението се увеличава и основно икономиката е представена от микро фирми с до 9 души персонал. От 2007г. до 2011г. броят на микро предприятия нараства едва с 3%, което прави увеличение с 625 новооткрити фирми за 5 години. По последни данни през 2011г. броят на микро предприятия е 4 168 или измерено в процентно съотношение 92.3% от общия брой предприятия в областта. В същото време

данните за равнището на предприемачеството показват че на 1000 човека се падат по 3 фирми. За сравнение средния брой новооткрити фирми за страната е 51 на 1000 човека.

Делът на фирмите се изменя слабо за разглеждания период от 5 години /2007-2011г./ като броят на фирмите, извършващи дейност в областта на селското стопанство бележи по-значителен ръст - увеличава се с около 200, но в същото време при преработващата промишленост се забелязва спад с 44, т.е. 501 фирми през 2011г.

За област Монтана основните сфери на дейност на фирмите през 2011г. са следните, дадени като брой и проценти:

- *Търговия - 45.7% /2 064 бр./*
- *Преработваща промишленост - 11.1% /501 бр./*
- *Хотелиерство и ресторантьорство - 8.1% /365 бр./*
- *Селско, горско и рибно стопанство - 7.9% /355 бр./*
- *Здравеопазване и социални дейности - 5.1% /230 бр./*
- *Професионални дейности и научни изследвания - 4.3% /192 бр./*
- *Транспорт, складиране и пощи - 3.8% /170 бр./*

От действащите предприятия на територията на област Монтана както беше посочено в предишните страници преобладават микро предприятията с до 9 човека персонал - 92.2 % от общия брой. Интересно да се отбележи е, че само 8 предприятия или 0,2 % от всички действащи предприятия са с персонал над 250 заети, но в тях се произвежда 1/4 от продукцията и в тях работят 1/7 от заетите лица.

Структура на предприятията в област Монтана през 2010 година

		Относителен дял в %-ти		
Размер на предприятията	Брой предприятия	Общ брой предприятия в %-ти	Обем на произведената продукция	Брой на заетите
Общо	4 484	100,0	100,0	100,0
Микро предприятия / до 9 заети/	4 136	92,2	19,0	35,4
Малки предприятие /10-49 заети/	284	6,3	23,2	25,5
Средни /50-249 заети/	56	1,2	32,8	25,2
Големи /над 250 заети/	8	0,2	25,0	13,9

Не е изненада факта, че около половината предприятия в област Монтана (51,4%) са съсредоточени в община Монтана. 16,2% от предприятията се намират в община Лом. На трето място е община Берковица с 13,6% от общия брой. Предприятията с персонал над 250 са локализирани единствено в общините Монтана и Лом. Техният брой от 8 на брой остава непроменен и през 2011г.

Промисленост

Както вече беше отбелязано основният сектор в индустрията на област Монтана е преработващата промишленост, произвеждаща продукция, измерена по текущи цени за 2011г. на стойност малко над 660 млн.лв. Но в сектора има редица проблеми, свързани с несигурността в икономиката и липсата на достатъчно търсене на готовата продукция. През 2010 година са направени инвестиции за 41,6 млн. лева /40% от всички инвестиции в региона/. Чуждестранните инвестиции, идващи от страни като Испания, Италия, Гърция и Германия възлизат на 21 млн.евро.

Отраслова специализация в област Монтана по показателя „произведена продукция” в стойностно изражение, измерена по текущи цени за 2011г.:

- ☒ Производство на електрически съоръжения - 184 338 000 лв.

- ☑ Производство на метали и метални изделия - 151 160 000 лв.
- ☑ Хранително-вкусова промишленост - 123 160 000 лв.
- ☑ Производство на превозни средства - 94 074 000 лв.
- ☑ Текстилна индустрия - 40 658 000 лв.
- ☑ Производство на каучук и пластмаси - 20 673 000 лв.
- ☑ Добив на дървен материал и производство на хартиени изделия - 10 778 000 лв.
- ☑ Производство на компютърна и комуникационна техника - 300 000 лв.

За периода 2007 - 2011г. увеличение в различна степен бележи производството в хранително-вкусовата промишленост /41.2%/, производството на метали и метални изделия /90%/. Истински бум се наблюдава при производството на компютърна и комуникационна техника /222.6%/ и производството на превозни средства /165.3%/. За същия период намалява произведената продукция при изделията от каучук и пластмаси /- 47.6%/, производството на машини и оборудване /- 39.4%/ и добива на дървен материал и производството на хартиени изделия /- 13%/.

Строителство

През последните години строителството е най-застрашеният сектор от индустрията в цялата област. През 2010 година обемът на строителните дейности по текущи цени е почти два пъти по-малко от реализирания през 2009 година, като намалението на строителството на сгради е с 33,8%, а при гражданското /инженерното/ строителство - с 55.6%. От строителните дейности, извършени през 2010г. делът на новото строителство заема 86,6%, а разликата до 100% включва поддържането на вече построените съоръжения и текущ ремонт на съществуващи обекти.

Селско стопанство

В областта земеделието преобладава в северните части, докато поради близостта с Предбалкана южните части са по-планински и са по-подходящи за животновъдство и горско стопанство. Обработваемата земя се простира на територия от 2 104 292 дка, което представлява повече от половината от общата територия. Броят на земеделските стопанства е 9500 от които 1900 са в община Монтана, следвана от Лом с 1290 и община Берковица с 1020.

Растениевъдство

Климатичните условия в областта са подходящи за отглеждане на зърнени култури, лозарство, овощарство и зеленчукопроизводство. Има предпоставки за голям добив на ягодоплодни култури, който все още не е разработен напълно. В областта се отглеждат ягоди, малини, къпини и боровинки, като съществуват вече изградени съоръжения за тяхното съхранение. Най-голям потенциал за добив на ягоди и малини имат полупланинските общини - Берковица, Вършец и Георги Дамяново.

Зеленчукопроизводството, зърнените култури и част от лозовите насаждения са разположени по поречието на р.Дунав. В общините Лом, Монтана, Георги Дамяново и Берковица се отглеждат винени сортове лозя. Насажденията със слънчоглед са повсеместно разпространени в цялата област.

Площите, които могат да бъдат подлежат на напояване са 167 000 дка, но от тях през 2011г. използваните поливни площи са едва 2 140 дка. През последните години се наблюдава тенденция тези поливни площи да се увеличават, тъй като през 2010г. те са били близо три пъти по-малко.

Площ, заета от отглежданите земеделски култури 2011-2012г.

<i>Видове култури</i>	<i>Площ /дка/</i>
<i>Пшеница</i>	<i>395 987</i>
<i>Ечемик</i>	<i>45 565</i>
<i>Тритикале</i>	<i>2 800</i>
<i>Маслодайна рапица</i>	<i>67 576</i>
<i>Царевица за зърно</i>	<i>184 987</i>
<i>Силажна царевица</i>	<i>2 190</i>
<i>Маслодаен слънчоглед</i>	<i>291 890</i>
<i>Овес</i>	<i>600</i>
<i>Картофи</i>	<i>639</i>
<i>Домати</i>	<i>130</i>
<i>Тютюн</i>	<i>300</i>
<i>Винени лозя</i>	<i>7 118</i>
<i>Десертни лозя</i>	<i>153</i>

Малини	895
Ягоди	330
Вишни	774
Череши	303
Праскови	28
Сливи	298
Ябълки	465
Общо	1 003 028

Животновъдство

Животновъдството е с ярко изразени традиции в цялата област. Говедовъдството е развито в равнинните части на Дунавската равнина, докато в южните части се отглеждат главно овце и кози. През последните няколко години се увеличава броя на отглежданите животни в зайцевъдството, бубарството и пчеларството. Същевременно намалява броят на кравите, овцете, козите и птиците.

Данни за броя на животните по видове през 2011г., отглеждани на територията на област Монтана, предоставени от Общинска дирекция „Земеделие“ Монтана:

Видове животни	Брой
Говеда	15 762
Крави	10 422
Биволи	334
Биволици	217
Овце	47 127
Овце майки	32 599
Кози	22 229
Кози майки	16 404
Свине	8 676
Свине майки	893
Птици	867
Кокошки носачки	360

Бройлери	439
Зайци	13 150
Зайкини майки	4 366
Пчелни семейства	21 916

Гори

Според данните от Националния статистически институт за 2011г. горските територии в област Монтана обхващат площ от 851 553 дка сред които преобладават широколистните гори /около 80%/. Горските площи са обединени в 5 държавни горски стопанства, които имат следния обхват и площ:

ДГС „Берковица” - включва общините Берковица и Вършец, площ от 27 477ха

ДГС „Говежда” - включва община Георги Дамяново, площ от 17 084ха

ДГС „Лом” - включва общините Лом, Брусарци, Вълчедръм, Медковец и Якимово, площ от 6 558ха

ДГС „Монтана” - включва общините Монтана и Бойчиновци, площ от 15 982ха

ДГС „Чипровци” - включва община Чипровци, площ от 16 539ха

СЕКТОР НА УСЛУГИТЕ

В секторът на услугите се включват главно малки фирми, като част от тях представляват семеен бизнес. Общият брой предприятия, извършващи дейност на територията на областта са 3480, като една значителна част от тях са в общините с най-силно развита икономика - Монтана и Лом.

Икономическата криза засяга и този сектор и за времето от 2010г. до 2011г. реализираните приходи се увеличават само с 1,4 млн.лв. През 2010г. те възлизат на 581,8 млн.лв., а за предишната година са в размер на 580,4 млн. лв.

Фирмите с основна дейност търговия и ремонт на автомобили и мотоциклети осигуряват 82,5% от приходите от продажби в сектора и 44,6% от произведената продукция. През 2010 година 59 от общо 2071 предприятия, занимаващи се с търговия и ремонт на автомобили са прекратили дейността си. В същото време се подобряват финансовите показатели на бранша като 2010 година търговските предприятия са приключили с 1 млн. лв. по-голяма печалба от реализираната през 2009 година.

Дейностите, свързани с транспортиране, складиране и пощи заемат 18.2% от извършените услуги в отрасъла през 2010г. И тук приходите по текущи цени са се увеличили. Процентът, с който са нараснали е 11%, сравнено с 2009г.

Други дейности, бележещи ръст през 2010г. са:

- култура, спорт и развлечения – с 22,9%
- Създаване и разпространение на информация, далекосъобщения – със 7,1%
- Операции с недвижими имоти – с 4,3%

При приходите, регистрирани от фирмите в областта на ресторантьорството и хотелиерския бизнес се наблюдава спад с 6%.

ТУРИЗЪМ

Регионът има богата история, предпоставка за развитие на туризма. През античността областта е била населявана от тракийското племе “трибали”, а впоследствие от представители на славяните и прабългарите. През периода на възход

на Източната Римска империя, в района възникват поселищата Монтанензиум /Монтана/, Алмус /Лом/ и Медека /Вършец/.

Областта разполага с красива и разнообразна природа - от равнините на север, красивото крайбрежие и островчетата по р. Дунав, до планинските части на юг, обрасли с гори и горска растителност. Потенциал за развитие притежава планинския туризъм, ваканционния туризъм, лова и риболова. За тази цел могат да бъдат използвани:

- природния парк „Врачански Балкан”, части от който попадат на територията на община Вършец
- резерватите „Ибиша” и „Горна кория”.
- защитената местност „Копрен - Равно буче - Деяница - Калиманица” в Западна Стара планина
- язовир „Огоста” с най-големия открит воден комплекс в Северозападна България - спортно-развлекателен комплекс „Аугуста”
- пещерата „Мишин камък”, разположена в близост до с. Горна Лука - известна е с подземните си езера и изключително красиви сталактити и сталагмити
- Чипровския водопад

На територията на област Монтана са обявени 600 паметници на културата, предимно с местно значение.

Сред туристическите забележителности в областта могат да се открият:

- Римската крепост „Калето” в град Берковица
- Къщата музей „Иван Вазов”
- Часовниковата кула в гр. Берковица, построена през 1762-1764 година, издигаща се на височина от 21.4 метра
- Клисурският манастир „Св. Св. Кирил и Методий” - четвърти по големина в България и най-големият епархийски манастир
- Лопушанският манастир „Св. Йоан Предтеча”
- Чипровският манастир „Св. Иван Рилски”
- Добридолският манастир „Св. Троица”

- *Храмове - паметници на културата с национално значение*
 - *Църквата „Св.Никола” в с.Долна Вереница разполага с икони, датирани от 16-17 век*
 - *Църквата „Св.Възнесение Христово” в Чипровци - символ на смелостта на местните жители по време на Чипровското въстание*
 - *Борунската църква в гр.Лом - разрушавана няколкократно в която и до днес са запазени икони, апотеоз на работата на зографите от Дебърската художествена школа*
- *Редица музеи:*
 - *Исторически музей в гр.Монтана, създаден през 1953 г.*
 - *Исторически музей в гр.Лом, създаден през 1925 г. Сградата, в която се помещава музеят е обявена за паметник на културата*
 - *Историческият музей на гр.Чипровци с музейна сбирка, създадена през 60-те години*
 - *Етнографски музей в гр.Берковица*
- *Михайловата къща - културен паметник и единствена по рода си напълно реставрирана къща от Възрожденския период в цялата област*

Културното богатство на областта може да бъде успешно използвано за развитие на културно-исторически туризъм. Малките китни села са отлична предпоставка за по-голямо внимание, насочено към селския туризъм. Също така община Вършец разполага с големи потенциални възможности за развитие на балнеоложкия туризъм, благодарение на своите топли минерални извори с лековита вода.

ЧАСТ II - SWOT - АНАЛИЗ

СИЛНИ СТРАНИ	СЛАБИ СТРАНИ
Второто по големина речно пристанище на р.Дунав в гр.Лом	Негативни демографски тенденции - застаряване на население, обезлюдяване на селските райони, висока вътрешна и външна миграция на трудоспособното население
Чиста околна среда без сериозно замърсяване	Ниско ниво на иновациите и на конкурентоспособността на предприятията в областта като цяло
Добро географско разположение; външна речна граница с Румъния; обща граница със Сърбия; близост до София и Видин; през територията на областта преминават европ.транспортни коридори №4 и №7	Едно от последните места в страната по обем на БВП на човек от населението
Осигурен достъп на всички общини до Интернет	Висок относителен дял на неграмотното ромско население с тенденция да се увеличава
Богато културно и историческо наследство на областта с паметници на културата от национално и местно значение	Високо равнище на безработица
Добре развита мрежа от професионални гимназии в Монтана и Лом	Недобре развита транспортна инфраструктура, нуждаеща се от сериозни инвестиции
Добра база за развитие на аграрния сектор	Липса на университети на територията на областта
Наличие на полезни изкопаеми и лечебни	Големи вътрешни различия между

термални извори	общините
Уникални природни ресурси - част от природния парк „Врачански Балкан”; резерватите „Ибиша” и „Горна кория”; защитената местност „Копрен - Равно буче - Деяница - Калиманица” ; пещерата „Мишин камък”; Чипровския водопад	Липса на сериозни чуждестранни инвестиции в областта
Стабилна икономика	Липса на лекарски кабинети, общопрактикуващи лекари и стоматолози в преобладаващата част от селата
ВЪЗМОЖНОСТИ	ЗАПЛАХИ
Възможност за биоземеделие	Въпреки нарастването на стойностите на основните икономически показатели те остават под средните за страната
Създаване на отношения на тясно икономическо сътрудничество със Сърбия и Румъния	Преобладаващата част от икономическите дейности са съсредоточени в гр.Монтана
Оползотворяване на потенциала за развитието на различните видове туризъм и привличане на чуждестранни туристи от съседните държави	Много бавно навлизане на нови технологии във всички сфери
Откриване на поне един университет в най-кратки срокове	Обезлюдяване на селските райони и миграция на населението в трудоспособна възраст
Повишаване на атрактивността на региона за привличане на инвестиции, създаване на нови работни места	Влошаване на изградените напоителни съоръжения в селското стопанство поради липса на ремонтни дейности и реинвестиции
Създаване на браншови организации в селското стопанство с цел съвместни	Нарастване на нивото на безработица

усилия за кандидатстване за европейски субсидии и оползотворяване на съществуващия потенциал за развитие на земеделието и животновъдството	
Провеждане на разяснителни кампании за населението на селските райони за възможностите за развитие на селския туризъм в съответствие с природните дадености	Слабо участие на общините в европейските програми и ниско ниво на реализирани проекти с европейски средства

ПРЕДВАРИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ - ОБЛАСТ БОР

Борската област или област Бор е една от 29-те области, обхващащи територията на Сърбия. Намира се в източната част на страната и обхваща 3 507 км² от сръбската територия. Населените места са 90, като от тях 6 са градове, а останалите 84 са села. Гъстотата на населението е 35.3 д/кв.км. и населението възлиза на 124 992 души при преброяването, извършено от Сръбския статистически институт през 2011г. Областта обхваща 4 общини, а именно Бор, Кладово, Майданпек и Неготин.

Община Бор наброява 48 615 жители според данните от 2011г. от които 34 160 души живеят в град Бор. Общината е известна с една от май-големите медни мини на територията на Европа - „RTB Bor”. Исторически погледнато Бор е минен център от далечната 1904г., когато френска компания започва да обработва откритите залежи. Територията на общината обхваща площ от 856 кв.км., разделена на 14 населени места. В общината като природни забележителности могат да бъдат определени „Банско поле”, спа-курорта „Брестовачка Баня”, Борското езеро и планината Стол. Интересен факт за общината е, че в нея живеят хора от 32 народности, сред които с най-голям брой след сръбското население са власите, ромите, македонците, румънците и албанците. През последните години замърсяването на въздуха от минната индустрия е причина за постепенното намаляване на населението поради миграционни процеси.

Община Кладово е разположена на десния бряг на р.Дунав. Преобладаващата част от населението на общината живее в селата, като в град Кладово живеят 8 913 души /43% от общия брой/. Площта на общината се простира на 629 кв.км и е разделена на 23 населени места. Основен икономически субект е изградената водно-електрическа централа. Красивите местности се допълват от археологически забележителности като останките от Моста на римския император Траян - „Траянов мост” и римската крепост Диана.

Община Майданпек е наречена на името на китния град Майданпек. На Български език наименованието се превежда като Меденпек - идва от добива на мед в мините. Населението на общината наброява около 18 хил.души, като близо 7 хил. от тях живеят в административния център на общината - град Майданпек. Града е разположен в средата на котловина, заобиколена от гористи хълмове. Площта на

общината е от 932 кв.км. и обхваща 14 населени места. Природна забележителност е Райковата пещера - една от най-красивите пещери в Сърбия.

Община Неготин е разположена в Неготинската низина между реките Дунав и Тимок на площ от 1 090 кв.км. Административен център на общината е град Неготин с общо население от 16 716 души, което представлява около 45% от населението на общината. Музеят „Неготин” разполага с археологически находки от епохата на Римската империя до Втората световна война. Друг културен обект е къщата-музей на Ст.Мокраняк - най-известният сръбски композитор на 19в., роден и израснал в град Неготин.

ПРИРОДНИ РЕСУРСИ

На територията на областта са разположени природни забележителности, обявени за защитени територии. По-интересни и значими от тях са Природния резерват „Буково” в Неготин на площ от 10 ха, Природните резервати „Мустафа” с площ от 10 ха и „Конска глава” с площ от 25 ха в Майданпек.

В община Бор има *10 термоминерални извора* с лековита вода. Температурата на водата е между 32 и 42 градуса по Целзий. Съставът на минералната вода се използва за лечението на хронични болести на ставите, мускулите и костни наранявания, нервната система, лумбаго и други заболявания.

Планината Стол, разположена в близост до град Бор, е забележителна със своите карстови образувания. Най-високата точка на планината се издига на надморска височина от 1 156 м. Изградена е хижа, разполагаща със 35 легла.

Райковата пещера, наричана още Пещерата на Райко, се намира на 2 км от град Майданпек. Тя е речна пещера, по дължината на която тече Райкова река. През лятото е особено подходяща за туризъм, защото речните тунели вътре в нея изсъхват и е достъпна за хора. Туристическият маршрут се простира на дължина от 1 410 метра, което е близо половината от нейната дължина /2 304 метра/. Обиколката отнема около час, като екскурзоводите развеждат туристи от април до края на октомври.

Климат

Област Бор е разположена в умерено-континенталния климатичен пояс. Климатът се формира от преобладаващото влияние на континентални въздушни маси

на умерените ширини и такива формиран над Балканския полуостров. Средните януарски температури са -2° до -3° , а средните юлски температури - 25° , 27°C .

Месец	ян	фев	мар	апр	май	юни	юли	авг	сеп	окт	ное	дек	год.ст.
Средна висока $^{\circ}\text{C}$ ($^{\circ}\text{F}$)	3 (37)	4 (39)	10 (50)	16 (61)	22 (71)	25 (77)	27 (81)	27 (81)	23 (74)	16 (61)	8 (46)	4 (39)	15.4 (59.8)
Средна ниска $^{\circ}\text{C}$ ($^{\circ}\text{F}$)	-3 (27)	-2 (28)	2 (36)	7 (45)	12 (54)	16 (60)	17 (63)	16 (61)	13 (55)	7 (45)	2 (36)	-1 (30)	7.2 (45)
Валежи mm (inches)	38 (1.5)	38 (1.5)	43 (1.7)	48 (1.9)	61 (2.4)	69 (2.7)	48 (1.9)	33 (1.3)	36 (1.4)	33 (1.3)	53 (2.1)	53 (2.1)	553 (21.8)

Източник: Weatherbase

Планинските части от областта формират Планинската климатична област. В нея влизат районите с надморска височина над 1000м. /районите около планината Стол/. Характеризира се с по-ниски температури от равнинните и котловинните части, малка температурна амплитуда, облачност и валежи, продължителна и устойчива снежна покривка, ниско атмосферно налягане и силни ветрове.

Полезни изкопаеми - Регионът е богат на залежи от медни руди и злато, като главните залежи са съсредоточени в общините Бор и Майданпек. Също така са открити сребърни залежи, но те са изключително разпръснати по територията.

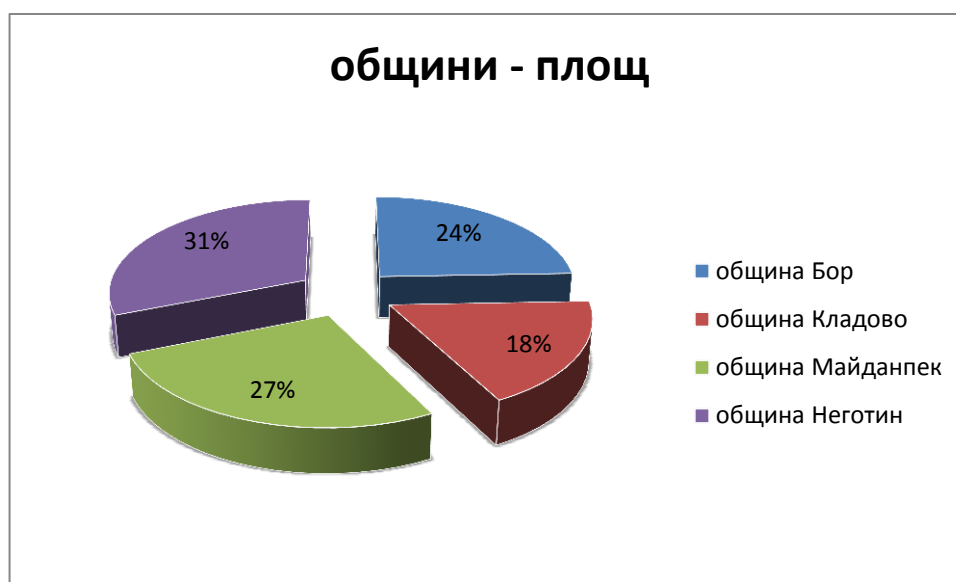
ДЕМОГРАФСКА ХАРАКТЕРИСТИКА НА НАСЕЛЕНИЕТО НА ОБЛАСТ БОР

Представените данни са взети от публикуваната статистика от Сръбския статистически институт след извършеното преброяване на населението на страната през 2011г.

Както вече беше посочено, област Бор е разположена върху площ от 3 507 кв.км и е разделена на 4 общини - Бор, Майданпек, Кладово и Неготин. В долната таблица могат да бъдат видени данните за площта на всяка една от 4-те общини, както и броя населени места, които включват.

Област/Община	Площ /кв.км/	Брой населени места
област Бор	3 507	90
община Бор	856	14
община Кладово	629	23
община Майданпек	932	14
община Неготин	1 090	39

За по-добро представяне на данните в следващата графика са дадени общините по показателя „заемана площ” в процентно съотношение. Най-голямата община в областта е община Неготин, следвана от общините Майданпек и Бор. С най-малка територия е община Кладово /18% от територията на област Бор/.

Населението на област Бор според публикуваните резултати от последното преброяване на населението на страната от 2011г. възлиза на 124 992 души. Според структурата по полов признак жените преобладават над броя мъже с малко над 50% от общия брой. Общо за областта те са 51.12% от общия брой. Това не е изненадващ факт, а потвърждение на тенденцията, обхванала европейските държави според която броят на жените има малък превес над този на мъжете.

Население на област Бор, разпределено по общини и по пол

Област/Община	мъже	жени	Общо
област Бор	61 096	63 896	124 992
община Бор	23 871	24 744	48 615
община Кладово	10 068	10 567	20 635
община Майданпек	9 331	9 355	18 686
община Неготин	17 826	19 230	37 056

Въпреки, че е на предпоследно място по територия, община Бор в качеството си на административен център на областта заема 39% дял от общото население. Община Кладово отново е на последно място с 16% от населението.

Показатели за раждаемост, смъртност и естествен прираст

Според данните от преброяването на населението на Сърбия, извършено от Сръбския статистически институт през 2011г. коефициентът на раждаемост за страната е 9,0 промила, а стойността на коефициента на смъртност е 14,2 промила. Това отрежда наличието на отрицателен естествен прираст от -5,2 промила. На този фон стойностите на разглежданите коефициенти за област Бор са силно влошени. За областта коефициентите на раждаемост и смъртност са:

- Раждаемост от 7,3 промила /по-нисък с 2 промила/
- Смъртност от -17,2 промила /по-висок с 3 промила/

Естественят прираст за 2011г. за област Бор е -9,9 промила, което е почти двойно от характерния за страната като цяло. Тези стойности се дължат на тенденциите за застаряване на населението и високата степен на миграция към други райони или държави.

Общината с най-висока раждаемост в областта, по-висока от средната за областта, е областният център - община Бор с 8,4 промила, следвана от общините Кладово, Неготин и Майданпек със стойности в интервала 6,3 - 6,7 промила. С най-висока смъртност и то при изключително високи нива е община Неготин /22,2 промила/, следвана от Кладово с 19 промила. Община Бор има коефициент на смъртност равен на средния за страната. Това отрежда на община Неготин първо място в областта по отрицателен естествен прираст /-15,6 промила/, а на община Бор последно място с естествен прираст от -5,7 промила /близък до стойностите на този показател за страната/.

Възрастова структура

Средната възраст на населението на област Бор за 2011г. е 43,30 години, като за сравнение стойността на този показател за страната е 41,57 години. Средната възраст на жителите на общините в областта варира в граници между 41 и 44 години. Населението в трудоспособна възраст е 66,87% от общия брой, а децата в пред-училищна възраст са близо 6%. Впечатление прави, че техният брой е близък във всички общини, като изключим община Бор, което говори за изключително равномерно разпределение на тази важна група. В повечето области в Сърбия положението е съвсем различно и на територията на дадена област броят на децата, разпределен по общини варира с разлики от +/- 50%.

Възрастова структура на населението в област Бор по общини за 2011г.

Възраст	Община Бор	Община Кладово	Община Майданпек	Община Неготин	Област Бор
0 - 14 години	6 726	2 358	2 370	4 277	15 731
15 - 64 години	33 990	13 245	12 975	23 157	83 367
65+	7 899	5 032	3 341	9 622	25 894
Общо	48 615	20 635	18 686	37 056	124 992

ИКОНОМИЧЕСКА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ОБЛАСТ БОР

Данните в цифрово изражение, използвани за изготвянето на настоящия анализ са взети от публикуваната статистика от Сръбския статистически институт за икономиката на страната.

Бюджетните приходи на областта за 2011г. са в размер на 3 195 591 000 сръбски динари /едни от най-ниските в цялата страна/, а бюджетните разходи за същия период възлизат на 3 023 114 000 сръбски динари. Както е видно общинските администрации на 4-те общини се стремят да поддържат разходите си на ниво, непревишаващо приходната част. От една страна това спомага за осигуряването на стабилна икономическа сфера, но от друга страна възпрепятства сериозните инвестиции на общините в сектори като образование, здравеопазване, инфраструктура и т.н.

Според обявените данни за областта като цяло броят на безработните възлиза на 12 592 за 2011г. От тях, измерена в проценти не kvalificираната работна ръка е 42.6%. В община Кладово този показател е най-голям - 53.8%. С най-малък процент нискоквалифицирани кадри може да се похвали община Бор - 37%. Тази притеснителна тенденция е в следствие на ниските доходи и качество на живот на хората, както и на липсата на сериозни инвестиции в образованието на местно равнище.

За област Бор секторите на икономиката, осигуряващи най-висока степен на заетост са: /в брой работници през 2011г./

- ❖ производство /5 193/
- ❖ здравеопазване и социални услуги /3 022/
- ❖ минно-добивна промишленост /2 958/
- ❖ образование /2 370/
- ❖ доставка на електричество и газ /1 483/
- ❖ администрация и служби за защита на населението, задължително социално осигуряване /1 203/
- ❖ транспортиране и съхранение /1 044/
- ❖ ВИК услуги /893/

- ❖ търговия на едро и дребно, заедно с ремонта на коли и мотоциклети /1 532/

И тук се наблюдава тенденцията основният притегателен център за намиране на работа да бъде областният център - община Бор. На нейната територия работят половината от всички работещи в областта - 10 573. Трябва да се има предвид, че тя е и общината с най-голямо и квалифицирано население в цялата област. В класацията следват общините Неготин с 4 558 работещи, Кладово с близо 4 000 и Майданпек с около 3 500.

Минната индустрия е съсредоточена преди всичко в общините Бор и Майданпек. Заетите в областта на здравеопазването и социалните грижи са почти три пъти повече в областния център. Същото е и положението със заетите в образованието, администрацията и сферата на научно-изследователските дейности. Недвижимите имоти са слабо развити в общините Бор и Неготин. Секторите земеделие, горско стопанство и риболов осигуряват във всяка една от четирите общини работа на около 60-80 човека.

Направените инвестиции в нови дълготрайни активи общо за област Бор са в размер на 9 477 336 000 RSD /сръбски динара/. От тази сума направените инвестиции в община Бор се равняват на близо половината - 48,24%. За община Кладово процентът за 2011г. е 24,77%. На трето място се нарежда община Майданпек с 19,51%. С най-малък размер на инвестициите в новопридобити дълготрайни активи е община Неготин - със скромните 7,48%. В графиката по-долу са представени данните в графично и таблично изражение. Стойностите са дадени в сръбски динари.

Основните сектори на икономиката, в които са направени вече разгледаните инвестиции през 2011г. са:

Минно-добивна промишленост - 4 906 479 хил. RSD

Електроснабдяване, газоснабдяване и др. - 2 717 973 хил. RSD

Производство - 647 960 хил. RSD

Строителство - 86 444 хил. RSD

Търговия на едро и дребно, ремонт на коли и мотоциклети - 61 517 хил. RSD

ВИК-услуги и поддръжка на мрежата - 27 403 хил. RSD

Хотелиерство и ресторантьорство - 27 390 хил. RSD

Транспортиране и съхранение - 24 871 хил. RSD

Земеделие, горско стопанство и риболов - 18 100 хил. RSD

Както е видно, основният отрасъл в областта безспорно е миннодобивната промишленост и в него са направени почти половината от инвестициите през годината. Тяхната стойност дори надминава общата стойност на инвестициите в дълготрайни активи за цялата община Бор. Производството, строителството и търговията също заемат добри проценти. Не е изненадващ факта, че на последно място е земеделието, горското стопанство и риболова. Те западат в целия регион и страдат от сериозна липса на финансови ресурси.

През областта минават следните по-важни **транспортни артерии**, свързващи някои от общините в областта със съседните области и градове. От изброените по-долу пътни артерии с ключово значение за цялата област е връзката на град Кладово с един от най-значимите индустриални центрове на Сърбия и трети по големина град в страната след Белград и Нови Сад - град Ниш.

E771 (M-25) Niš – Zaječar – Kladovo
M-25.1 Kladovo – Donji Milanovac – Veliko Gradište – Požarevac
M-24 Negotin – Majdanpek – Požarevac
M-4 Zaječar – Bor

Земеделие

От земеделските площи община Неготин разполага с почти тройно повече площи от общините Кладово и Майданпек. Това се вижда и от следващите две таблици, въпреки че данните в тях са в хектари. Поради тази причина основно земеделието е развито именно в община Неготин. Това обстоятелство се дължи на 2 причини - общината е с най-голяма територия от 4-те общини в областта и с най-голям брой населени места от селски тип.

област/община	земеделски площи /кв.км/	%-т от територията
област Бор	1 696	48,4
община Бор	502	58,7
община Кладово	287	45,7
община Майданпек	201	21,6
община Неготин	705	64,7

От отглежданите култури, засадени на земята, подлежаща на оран, с най-голям процент са площите със зърнени култури - пшеница и царевица, като тук основните добиви са на територията на община Неготин. За цялата област добивът на пшеница за 2011г. възлиза на 57 021 тона и почти полкова царевица - 55 844 тона. Впечатление прави, че 80-90% от тази реколта е добита от части земи, притежание на семейства от

областта. Процентът от земята, притежаван от фирми или земеделски кооперации е минимален. Но в същото време средният добив е значително по-висок от площите, стопанисвани от фирми или земеделски кооперации.

На второ място е фуража, следван от зеленчуковите градини и индустриалните посеви, които се засяват само на територията на общините Неготин и Кладово.

Земя за оран /в хектари /ха//

<i>област/община</i>	<i>зърнени култури</i>	<i>индустриални посеви</i>	<i>зеленчукови площи</i>	<i>фураж</i>
област Бор	38 974	5 508	8 058	11 787
община Бор	9 433		1 361	2 958
община Кладово	6 785	978	2 434	3 142
община Майданпек	3 595		742	1 261
община Неготин	19 161	4 530	3 521	4 426

От т.нар. индустриални посеви в област Бор основните масиви са от слънчоглед. Добивът от тази култура за 2011г. възлиза на 11 622 тона, като отново над 80% от тях идват от землището на община Неготин - 9 671 тона, а разликата до 100% идва от землището на община Кладово. В общините Бор и Майданпек не са регистрирани слънчогледови площи.

От зеленчуковите площи с най-големи добиви на боб се отличава община Кладово - 1 220 тона от общо 2 432 тона. При отглеждането на картофи общите добиви са в размер на 11 198 тона. По общини разпределението е следното - Бор /2 460 тона/, Кладово /3 261 тона/, Майданпек /1 002 тона/ и Неготин /4 475 тона./

При овощните насаждения площите с тях в три от общините са над 1000 ха, а в община Кладово те покриват едва 279 ха. - предимно частни земи и овощни градини, без икономическо значение. Община Неготин може да се похвали като основния източник на добив на гроздови сортове в региона. Взета заедно, територията на общините Неготин и Бор включва почти всички пасища в областта, което е сериозна предпоставка за развитие на животновъдството.

Площ, измерена в ха

област/община	овощни насаждения	лозя	ливади	пasiща
област Бор	4 031	4 007	47 483	37 469
община Бор	1 292	388	12 767	19 728
община Кладово	279	851	7 104	3 141
община Майданпек	1 392	41	9 467	2 682
община Неготин	1 068	2 727	18 145	11 918

От овощните насаждения преобладават ябълките /3074 тона/ и сливите /4045 тона/. По-долу може да бъде видяна статистиката за броя на дърветата по общини за 2011г. и добива, измерен в килограми от едно дърво.

Община Бор:

- ✚ 43 810 ябълкови дървета с добив от 1 дърво средно по 14.5 кг.
- ✚ 72 040 сливови дървета с добив от 1 дърво средно по 6.8 кг.

Община Кладово:

- ✚ 20 445 ябълкови дървета с добив от 1 дърво средно по 19.8 кг.
- ✚ 79 658 сливови дървета с добив от 1 дърво средно по 15.2 кг.

Община Майданпек:

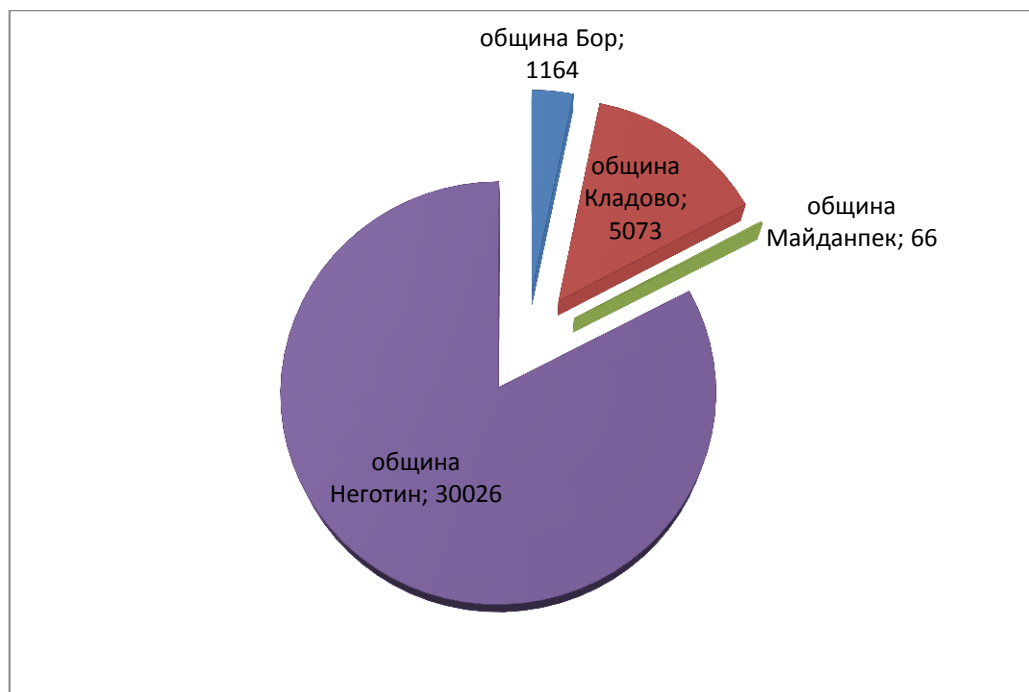
- ✚ 10 080 ябълкови дървета с добив от 1 дърво средно по 11.3 кг.
- ✚ 107 811 сливови дървета с добив от 1 дърво средно по 7.4 кг.

Община Неготин:

- ✚ 53 006 ябълкови дървета с добив от 1 дърво средно по 35.2 кг.
- ✚ 84 290 сливови дървета с добив от 1 дърво средно по 18.3 кг.

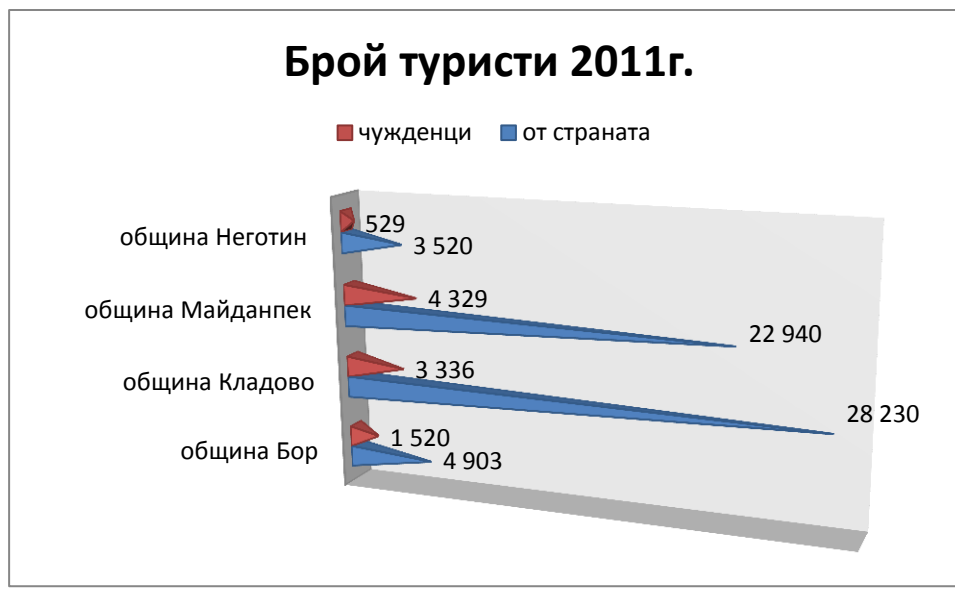
При лозята реколтата на грозде за 2011г. е общо 36 329 тона за област Бор, като това количество, разпределено по общини изглежда по следния начин:

Добив на грозде, в тонове

Туризъм

В следващите редове е дадена кратка статистика за броя туристи, регистрирани в областта през 2011г. Данните показват, че вътрешния туризъм е в пъти по-развит и успешен от външния. Броят на туристите от различните краища на страната възлиза на 59 593 човека. За същия период броят на чуждестранните туристи, посетили областта е само 9 714 човека. Най-посещаваните общини са Кладово и Майданпек, докато община Неготин като предимно селски регион се характеризира с най-ниска посещаемост. Община Бор също не се радва на особен интерес като туристическа дестинация, главно поради замърсения въздух от добива на мед в мините.

Област Бор разполага със сериозен потенциал за развитие на следните видове туризъм:

- ✚ селския туризъм
- ✚ културно-историческия туризъм
- ✚ балнеоложкия туризъм
- ✚ пещерния туризъм
- ✚ планинския туризъм
- ✚ религиозния туризъм

ЧАСТ II - SWOT - АНАЛИЗ

СИЛНИ СТРАНИ	СЛАБИ СТРАНИ
Областта разполага с добра ресурсна осигуреност за земеделие и животновъдство	Липса на дългосрочно планиране по приоритетни оси
Наличие на полезни изкопаеми /предимно залежи на медна руда/	Областта като цяло се характеризира с ниска инвестиционна активност
Богато културно, историческо и археологическо наследство	Висок процент на безработица
Толерантност към други етноси и мултиетническо население	Тенденция на застаряване на населението
Наличие на Висше учебно заведение - Технически факултет в Бор	Ниски бюджети на разположение на общините
Създаден Бизнес инкубатор в Бор	Нереализиран туристически потенциал
Наличие на природни паркове и природни обекти, представляващи интерес за туристите	Липса на значими за населението проекти за регионално развитие
Наличие на високо-квалифицирана работна ръка в някои от общините с развита индустрия /предимно в община Бор/	Липса на достъп до стратегически европейски транспортни коридори
ВЪЗМОЖНОСТИ	ЗАПЛАХИ
Общата граница между България и Сърбия е сериозна предпоставка за развитието на икономиката на областта към Българския и Европейския пазар	Липса на сериозни инвестиции за развитие на регионалната инфраструктура и за повишаване на качеството на живот на населението

Възможност за биоземеделие	Наличие на висок процент ниско квалифицирана работна ръка
Потенциал за развитие на енергията от възобновяеми източници	Липса на децентрализация на равнищата на управление на национално и местно равнище
Възможност за привличане на чуждестранни туристи и развитие на селския туризъм	Тенденция от обезлюдяване на областта
Потенциал за развитие на горското стопанство	Високи проценти външна и вътрешна миграция
Използване на геотермалните извори в областта за развитие на балнео-туризма	
При наличие на инвестиции съществува възможност за съживяване на минната индустрия в района	

СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ И СИНЕРГИЯ НА МАЛКИЯ И СРЕДЕН БИЗНЕС В ИЗСЛЕДВАНИЯ ТРАНС-ГРАНИЧЕН РЕГИОН

Стратегията за развитие на трансграничното сътрудничество между двете области, Монтана и Бор, се базира на взаимно допълване на силните им страни с цел оптимизиране на икономическото развитие, трансграничното сътрудничество и повишаване на жизнения стандарт на населението чрез създаване на заетост и съвместни инициативи. Възможностите за интегрирано развитие могат да бъдат обобщени в следните приоритетни области:

- Преработвателна промишленост;
- Земеделие (биоземеделие) и животновъдство;
- Производство и търговия с био-млечни продукти;
- Производство и търговия със специфична продукция (пчелен мед, бубарство и др.);
- Създаване на мрежа от бизнес инкубатори, подпомагащи развитието на малки и средни предприятия и предприемачеството;
- Развитие на горското стопанство, дърводобив;
- Туризм;
- Строителство;
- Информационно-комуникационни технологии (ИКТ);
- Наука и образование;

Формулираните в настоящия доклад предложения за интегрирано развитие отчитат законодателната и стратегическата рамка на регионалното развитие в европейското и националното пространство. Структурата и посланията на стратегическата част не противоречат на законодателството в сферите устройство на територията, опазване на околната среда, устойчивото развитие и културното наследство.

Гореописаните стратегически области отразяват общите цели на Стратегията Европа 2020, Териториалния дневен ред на ЕС 2020 и Общата стратегическа рамка на ЕС до 2020.

Настоящата стратегията е изготвена съобразно утвърдените теоретични модели и съвременни практики в сферата на стратегическото планиране на местното развитие. Приложено е съчетание от няколко основни принципа, като по този начин приоритетните области позволяват ясен фокус на усилията и ресурсите в оптимален брой допълващи се направления за развитие. Използван е съвременният интегриран подход за планиране, като отделните дейности са обвързани по между си и съвместно подобряват определени аспекти от общинското развитие. Структурирането и съдържанието на стратегията се основава на закономерностите в местното развитие, обобщени от синтезираните резултати от проведения анализ. Стратегията завършва със съвкупност от мерки, чиито конкретни дефиниции дават възможност за предприемането на ясни действия за устойчиво икономическо развитие и реализация на мотивирани проекти през следващите седем години и като цяло.

Изброените приоритетни области представляват областите за действие, където следва да се концентрират финансовите ресурси и общинските инициативи от двата погранични региона през следващия програмен период. Приоритетите не са директно обвързани и подчинени на дадена стратегическа цел, а допринасят за постигането на повече от една цел. Приоритетните области са организирани като съчетание от прецизно формулирани дейности и мерки, разкриващи какво точно трябва и може да се осъществи в двете области. Различните дейности и мерки в една или повече различни области са тематично свързани, за да се осигури по-голяма ефективност и синергия между очакваните от осъществяването им резултати. Стратегическите направления и приоритетни области следва да се конкретизират с допълнителни трансгранични проекти през целия следващ програмен период с цел постигане на максимална ефективност на икономическото развитие и преодоляване на отрицателните тенденции в двете области.

ПРЕРАБОТВАТЕЛНА ПРОМИШЛЕННОСТ

На базата на изложеното в аналитичната част на доклада, област Монтана разполага с развита преработвателна промишленост. Областта има на територията си второто по големина речно пристанище на река Дунав, разположено в гр. Лом. Доброто географско разположение; външната речна граница с Румъния; общата граница със Сърбия; близостта до София и Видин и преминаващите през територията на областта европейски транспортни коридори създават сериозни предпоставки за значително повишаване на икономическите показатели на общините, като се съпоставят с данните за област Бор. Наличието на големи количества медна руда на територията на областта – партньор от Сърбия, в комбинация с гореизложените предимства на област Монтана, дават възможност за доразвиването на преработвателната промишленост и експорта от територията на България, което представлява сериозно предимство за развитието на двете съседни области.

Привличането на чуждестранни инвеститори от ЕС и трети страни и изграждане на предприятия с цел по-добро икономическо развитие на двете области ще бъде резултат от създаването на благоприятен инвестиционен климат с цел стимулиране на инвестиционната активност за създаване на работни места и източници на приходи. Това може да се осъществи посредством последователни и допълващи се действия, които следва да бъдат част от общ подход и стратегия за бъдещо развитие в тази сфера. Първоначални са провеждането на предварителни проучвания, доразвиване на потенциала на двете области и систематизиране на резултатите. Следват допустимите спрямо регулаторните инструменти на ЕС дейности. Осигуряването на благоприятен инвестиционен климат и възможност за успешно развиване на бизнеса, заедно с разполагането на подходяща функция са условията за превръщането на природните дадености на област Бор и възможностите за тяхното приложение в област Монтана във важен фактор за икономиката на двете области и бъдещото трансгранично сътрудничество в региона.

Повишаването на жизнения стандарт на населението и създаването на условия за трайна заетост ще може да се осъществят посредством технологичното и структурното обновяване на икономиката и повишаване на нейната производителност и ефективност на двете области, което също така ще доведе до значително повишаване конкурентоспособността на икономиките им. Това включва съвместни проектни предложения, финансирани от допустими финансови инструменти на ЕС с цел

обновяване на технологичния парк и изваждане на морално и технологично амортизираните компоненти от промишлената инфраструктура в двете области. Въвеждането на нови технологии, базирани на последните постижения на европейско и световно равнище ще доведат до улесняване на привличането на инвестиции, което от своя страна ще доведе до значително подобряване на икономическия климат в региона.

Развиването на нови производства на базата на силните страни на двете области ще доведе до по-добро представяне на пазара на готова продукция и усъвършенстване на капацитета на работната сила в региона. Това се обуславя чрез обединяването на инвестиционни и мерки за развитие на двете области чрез засилване на трансграничното сътрудничество в областта на иновациите и иновативните решения. Разработването на нови производства на базата на даденостите в двете съседни области ще повиши конкурентоспособността на външните пазари и ще повиши икономическия имидж в контекста на ЕС за България и бъдещото членство в Съюза на Сърбия.

Не на последно място може да се отбележи и възможността за обмен на кадри между двете области в сферата на промишлеността. Това ще допринесе за взаимната обмяна на опит в отрасъла и запознаване на партньора от Сърбия с водещите тенденции и изисквания на ЕС. От друга страна, опитът, споделен от сръбския партньор чрез подобни обмени, ще допълни съществуващия в България, което ще усъвършенства капацитета на работната сила като цяло.

Основно приоритетната област може да се обобщи в следното:

Насърчаване на иновациите и повишаване на ефективността на предприятията от преработвателната промишленост в двете партньорски области. Иновациите допринасят за динамичността на икономиката, а ефективността е пряко свързана с качеството и себестойността на произвежданите стоки и услуги, и с конкурентоспособността на бизнеса въобще. Насърчаването на иновациите ще заздравя връзката между науката и бизнеса, ще увеличи инвестициите на предприятията в научно изследователска и развойна дейност и ще повиши добавената стойност на услугите и произвежданите продукти. Модернизирането на технологичното оборудване, технологиите и производствените процеси ще спомогне за повишаването на производителността, намаляването на енергоемкостта и суровиноемкостта, и повишаване на ефективността на производството като цяло.

Подобряване на бизнес средата. Бизнес средата е от особено значение за развитието на микро, малките и средни предприятия. Един от важните елементи на средата, отделно от оптималните регулативни и административни режими, е наличието

на професионална консултантска подкрепа за стартирането и развитието на предприятията. В тази връзка следва да се подобрят съществено качеството и достъпа на предприятията от преработвателната промишленост до консултантски и информационни услуги от двете страни.

Всичко изложено по-горе ще допринесе за увеличаване на икономическите показатели на двете партньорски области, създаване на заетост и намаляване на трайните отрицателни демографски тенденции (особено за българска страна), възможност за развитие на образованите млади хора по местата, където са родени и насърчаване на местните производства с цел достигане на конкурентните равнища на пазарите на ЕС.

ЗЕМЕДЕЛИЕ (БИОЗЕМЕДЕЛИЕ) И ЖИВОТНОВЪДСТВО

Приоритетната област разкрива местните традиции в съответната сфера от страна и на двата погранични региона, както и перспективите за превръщането им в основа на ползотворно бъдещо сътрудничество. И двете области имат прилежащи планински и непланински територии, което е предпоставка за развиване на двата типа земеделие – равнинно и планинско. Върху отрасъла в двете области следва да се фокусира достатъчен обем ресурси за подобряване на достъпността до тях. Мерките, които трябва да се предприемат, са свързани с развитието на различните подотрасли (овощарство, лозарство и др.) и засилване на съвместното сътрудничество от двете страни.

Развитието на овощарството чрез създаване на нови масиви, въвеждане на съвременни технологии, фокус върху пазарноориентирани култури и уедряване на земеделските участъци ще доведе до създаване на нови овощни насаждения и реконструкция на стари масиви; подпомагане на земеделските производители и техните организации от двете области за разширяване на масивите посредством провеждане на разяснителни дейности по отношение на политиките на ЕС в сектора. Тук се обединяват силните страни на транс-граничния регион за преодоляване на слабостите в отрасъла и развиването му в специфичния подотрасъл. Биопродукцията от екологично чисти територии (каквито са областите Монтана и Бор) има висока стойност при износ и вътрешна консумация, което е важен фактор за засилване на овощарството в двете страни като важен фактор за заетост и устойчиво развитие.

Развитието на биологичното земеделие и биологичното животновъдство и производство на екологично чисти продукти ще доведе до повишаване на конкурентоспособността на земеделския и преработвателния сектор и създаване на условия за реализация на местна почва и експортно ориентиране на екологично чиста продукция; развитие на екологични проекти за трансгранично сътрудничество в областта на биологичното земеделие и животновъдство.

Особено внимание трябва да се обърне върху планинските територии, прилежащи към двете области. Освен, че тези райони се намират в по-неблагоприятна среда за развитие в сравнение с равнинните, те се намират в пограничен регион, който специално за България е сред един от най-слабо развитите в ЕС, като обаче има особено голям неразвит потенциал. Селското стопанство в планинските райони е мултифункционално – от една страна е икономическата функция, включително като

база за други отрасли; от друга – играе съществена роля за опазване и използване на ландшафта, освен това има определящ елемент на традиционната култура и социалните структури и е от ключово значение за опазване на екосистемите. Това означава, че селското стопанство само по себе си е не просто икономически отрасъл и поминък за населението, а е материална култура, дълбоко свързана с бита и традициите на местното население. То е тясно свързано със социалните, културните и екологичните аспекти. Населението в планинските райони не само на България, но и на цяла Европа, част от която е и Сърбия, плати и продължава да плаща висока цена от настъпилите промени в една от най-важните характеристики на тези райони - селскостопанското производство. Това се засилва от негативните промени, настъпили и в останалите икономически отрасли. Затова сега е необходимо да се тръгне към разработване и реализиране на политика, която да използва реалните възможности и преимуществата на този отрасъл.

Устойчивото селско стопанство и цялостното развитие на транс-граничния регион е от значение не само за населението на този специфичен район, но и за населението на съседните погранични райони. Това означава, че политиката, която е приложима към региона Монтана-Бор ще окаже влияние върху устойчивостта в съседните транс-гранични региони. Достъпът до земя, вода, пазари и финансови услуги, разпознаване правата на най-уязвимите групи, даване правомощия на местните общности, доброто стратегическо управление са основните предпоставки за устойчиво развитие, включително на планинските райони и отделните сектори на тяхната икономика.

За успешното развитие на земеделието е необходимо да се разработят програми за регионално развитие на отделните видове планински райони, като политиката трябва да бъде комплексна – едновременно разглеждане на проблемите на селското стопанство, икономическите, социалните и културни проблеми на всички равнища. Тук следва да се обърне внимание на следващия програмен период, където трябва да се направят промени в критериите за оценка на проекти, като се дават повече точки за планински общини с потенциал за развитие на туризъм за инвестиции в пътна, ВиК и друга инфраструктура. Това касае както България, така и Сърбия като страна-кандидат за членство в ЕС.

Развитието на селското стопанство трябва да бъде диверсифицирано – добив на крайни селскостопански продукти от различни подотрасли за пазара или за производствено потребление във фармацевтичната, парфюмерийната, хранително-

вкусовата промишленост, туризма и спортните центрове. От особена важност също така може да бъде създаването и сертифицирането на биозони от цели населени места, с което ще се преодолее проблема с раздробеността на земеделските имоти при развитие на биоземеделieto в планинските райони – проблем, който е особено наболял в България, където е необходимо и да се създаде специализирана програма за комасация. Това ще улесни до голяма степен трансграничното сътрудничество по линията на разработване на съвместни проекти и е ключов фактор за повишаване на жизненото равнище в двата региона чрез създаване на заетост и възможност за увеличаване на експорта и консумацията на продуктите на вътрешните пазари.

Създаването на предприятия със затворен цикъл за производство на млечните и местни продукти – мандри и цехове за деликатесни продукти, както и за пастьоризирано мляко и охладено месо е от особено значение за отрасъла животновъдство. Тук следва да се обърне внимание и на други подотрасли, които са също от голяма важност за населението в двете партньорски области – разширяване на коневъдството чрез специализирани депа за нуждите на планинския дърводобив и за планинския туризъм; стимулиране на биволовството и козевъдството; подходящ избор на сортове растения и породи животни, като селекцията се насочи към устойчивост на по-сурови климатични условия и резистентност към заболявания и др.

Не на последно място може да се обърне внимание и на необходимостта от осигуряване на компенсации в планинските райони за постоянните неблагоприятни природни условия и допълнителни разходи, дължащи се на затруднения на селското стопанство, като се осигури специална финансова помощ за млекопроизводството (предприятия за млекопроизводство и предприятия за млекопреработване) и се осигурят допълнителни плащания за биологично земеделие и екстензивни пасища, както и подкрепа за инвестиции в съоръжения за животновъдство, съобразени със съответните видове. Всичко изброено в сферата на устойчивото животновъдство може да се превърне в основен фактор за развитието на двете съседни области, които имат огромен потенциал с екологично значение. Нещо повече – земеделието и животновъдството имат вековни традиции в нашия регион, които в момента представляват изключителна възможност за опазване на човешкия капитал и развитие на икономиката в двете партньорски области, оттам и повишаване на жизнения стандарт. Наличието на екологично чисти пространства представлява значителна добавена стойност на двете области, което им дава голямо предимство не само на

вътрешните, но и на европейските пазари, където търсенето на екологично чиста продукция е винаги голямо.

ПРОИЗВОДСТВО И ТЪРГОВИЯ С БИО-МЛЕЧНИ ПРОДУКТИ

Това направление е посочено като отделно поради голямата му важност за населението на двете партньорски области. На първо място – необходимо е да се стимулират малките производители, като им се даде възможност за директен достъп до пазара. За кандидатстване по европейски проекти малките производители трябва да бъдат насърчавани да се обединяват в кооперации от двете страни на границата, което ще оптимизира използването на средствата за развитие.

Друг важен компонент са мобилните мандри, които могат да оперират между двете области и да произвеждат екологично чиста и висококачествена продукция, която да бъде реализирана на вътрешните и европейските пазари. България и Сърбия трябва на ниво държава да уговорят с ЕС най-добрите условия за родните производители, тъй като съществуват редица опасности, които биха могли да ликвидират отрасъла, в който и без това много от процесите са почти необратими.

Като друга важна съставна част може да се посочи организирането на съвместни пазари и тържища на готова продукция от двете страни на границата. Подобни практики се реализират успешно вече години наред в Западните покрайнини и дават възможност на граждани от България и Сърбия да обменят висококачествена домашно произведена продукция от малки стопанства. Не на последно място подобен род инициативи трябва да се популяризират широко чрез средствата за масова информация. Търсенето на екологично чиста продукция с високо качество е голямо от страна на европейските потребители и такъв пазар може да се превърне в традиция на двете области. Това е допълнителна предпоставка за осигуряване на заетост и повишаване на жизнения стандарт на населението, като младите хора имат възможността да се развиват в родните си места, развивайки поминък, който е успешно прилаган от предците им.

Допълнителни субсидии за закупуването на нови породи животни също ще бъдат от полза на животновъдите и производителите на био-млечни продукти от двете държави.

ПРОИЗВОДСТВО И ТЪРГОВИЯ СЪС СПЕЦИФИЧНА ПРОДУКЦИЯ (ПЧЕЛЕН МЕД, БУБАРСТВО И ДР.)

Географските характеристики на двата региона дават отлични предпоставки за развитието на специфични подотрасли, каквито са пчеларството и бубарството. Това от своя страна ще насърчи производството и търговията със специфични продукти, каквито са например пчелния мед и коприната.

За успешното развитие на пчеларството в двете области е необходимо да се извършат организационни и структурни промени в съществуващите пчеларски организации. Най-важната задача е създаване и възстановяване на дружествата, които да бъдат базата на общинските и градските структури. Без дружества по места, пчеларството е обречено в организационно отношение. От голяма важност е създаването на единна база данни от двете области на пчелари-производители на мед и други пчелни продукти.

Обобщавайки може да се каже, че пчеларството в двете области има успешно бъдеще ако се работи колективно. Пчелният мед от нашите региони е особено търсен и ценен от европейските потребители и възползването от тази възможност ще даде допълнителен тласък на поминъка на населението и доразвиването на подотрасъла.

Що се касае до бубарството – вече е факт създаването на национална стратегия за развитие на бубарството в България за периода 2010-2020 год. и възстановяване производството на естествена коприна. След срива на бубопроизводството в суровинен колапс за естествена коприна изпаднаха всички текстилни предприятия, носещи в името си думичката “коприна”. Така до декември 2007 година страната ни загуби всички технологични структури и мощности за преработка на сурова коприна – свилоточене, мулинаж и апретура.

Затова и към днешна дата констатациите са: отрасълът бубарство и производство на естествена коприна е ликвидиран. В същото време днес в света се произвеждат над 120 000 тона сурова коприна (греж) от 840 000 тона сурови пашкули (или 42 000 000 кутии буби). Днес от цялото световно производство 90 000 тона сурова коприна или 75% се произвежда в Китай. Страната формира над 80% от международната търговия с естествена коприна и на практика определя цените на този продукт.

На фона на всички негативи в отрасъла се отчита, че от момента на реално членство в ЕС бубарството в нашата страна има много добри перспективи за развитие.

Наличието на благоприятни климатични условия в транс-граничния регион, традициите и опита в тази дейност, силно развита европейска копринено текстилна индустрия, засилено търсене на екологично чисти естествени текстилни материали и големия световен пазар на коприна и копринени изделия са сериозни предпоставки за по-нататъшно развитие на бубарството и естествена коприна в България.

И двата гореописани сектора предполагат успешно сътрудничество между двата погранични региона и взаимно допълване на силните страни, като водеща роля тук може да поеме област Монтана поради успешното развиване и на двата подотрасъла в последните години. Допълнителната заетост, която може да осигурят двете направления също дава възможността за повишаване на икономическите показатели на областите и увеличаване на стандарта на населението.

СЪЗДАВАНЕ НА МРЕЖА ОТ БИЗНЕС ИНКУБАТОРИ, ПОДПОМАГАЩИ РАЗВИТИЕТО НА МАЛКИ И СРЕДНИ ПРЕДПРИЯТИЯ И ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО

Създаването на мрежа от бизнес инкубатори, подпомагащи развитието на малки и средни предприятия и предприемачеството е още едно направление, което ще даде възможност за развитие на икономиките на двете области. Осъществяването на тази операция ще осигури подкрепа за предприемачи, които стартират дейност или имат бизнес, който искат да разширят. Предвидените дейности са насочени към преодоляване на проблемите с помещенията за инкубиране, както осигуряване на различни видове бизнес услуги, които да осигурят ефективно функциониране и растеж на МСП от местната икономика.

Сред дейностите, които биха могли да бъдат предприети в двете погранични области, са изграждане на мрежа от бизнес инкубатори; създаване и подкрепа на съществуващи специализирани консултантски агенции за бизнес инкубиране; избор на подходящи сгради за бизнес инкубатори и реновиране; организиране на обучения за инкубираните фирми; предоставяне на административни и друг вид бизнес услуги; информационни дейности и др.

Успешното трансгранично бизнес сътрудничество в двата региона преминава през създаването на съвместна уеб базирана маркетинг и бизнес информационна платформа; създаването на виртуална база данни и изложба на местни продукти, услуги и производства, специфични за общия трансграничен регион; и разработване на уеб базирана платформа за фирмен маркетинг на МСП от трансграничния регион – индивидуални профили за представяне на фирмите; индивидуални форми за контакт с фирмите.

Изграждането на Партньорска мрежа за сътрудничество между бизнес подпомагащите организации в целевия трансграничен регион ще подпомогне и насърчаване развитието на местния бизнес, посредством развитието на партньорството между МСП, бизнес подпомагащи и браншови организации и насърчаване на трансграничните инициативи между тях.

От особена полза ще бъде създаването на Бизнес център за трансгранични инициативи в Бор, Сърбия, за предоставяне на експертни съвети и информация за МСП относно управлението на фирмата – актуална информация; информация за пазара и пазарни проучвания; правна информация – фирмено законодателство, процедури и др.; финансова информация – данъци, данъчно и счетоводно законодателство, социално и

здравно осигуряване, финансови и кредитни инструменти за фирмите и др.;- митническа информация – процедури, тарифи, квоти за внос и износ; възможности за бизнес сътрудничество и интернационализация на фирмата и др.

Друга важна стъпка от този компонент е издаването на Трансграничен бизнес каталог на малките и средни предприятия в целевия трансграничен район между България и Сърбия, както и провеждането на семинари за изграждане на капацитет за малки и средни предприятия и бизнесподпомагащи организации /БПО/, експерти и регионални власти в Сърбия. Има възможност също така и за Кооперационна борса в Монтана или Лом, България.

Всичко гореспоменато по този компонент ще доведе до разработване на съвместна уеб базирана маркетинг и бизнес информационна платформа; партньорска мрежа за сътрудничество между бизнес подпомагащи организации от трансграничния регион в подкрепа на МСП от региона; създадени и популяризирани инструменти и мерки за насърчаване на партньорството между МСП и привличането на инвестиции, както и проведени серия от кооперационни и обучителни събития в подкрепа на трансграничното бизнес сътрудничество между България и Сърбия.

РАЗВИТИЕ НА ГОРСКОТО СТОПАНСТВО, ДЪРВОДОБИВ

Развитието на горските стопанства, които са природна даденост налична и в двете партньорски области, е друга сфера с голям потенциал за стратегическо развитие в транс-граничния регион. В тази връзка е необходимо да се разработи дългосрочна стратегия за развитие на горите, която отчита последствията от изменението на климата, кръговрата на природата и естествения състав на екосистемата на горите да изгражда механизми за предотвратяване, борба и компенсиране при кризисни ситуации (напр. бури и горски пожари) и стимули за интегрирано стопанисване на горите. Освен това трябва да се търсят възможностите за устойчиво използване на дървесината и продуктите, изработени от дърво, от планинските райони (строителни материали, биогорива от второ поколение), като площите, неподходящи за обработване и производство, да бъдат използвани, за опазване на горския фонд, устойчиво развитие на лова, риболова и за засилване на тези дейности. Населението в района на двете области партньори по проекта е било винаги най-близо до земята и гората, които са основните фактори за устойчивото развитие на региона. Тази възможност трябва да се използва в пълния ѝ потенциал, като се допълва от някои от другите посочени по-долу приоритетни области.

Развитието на горското стопанство е част от стратегията за развитие на селските райони в Европа. Основен приоритет за горското стопанство трябва да бъде преобразуването на неустойчивите нискокачествени гори в устойчиви, високостеблени гори. Освен това, с оглед повишаването на конкурентоспособността на отрасъла, ключов въпрос е подобряването на пътната инфраструктура в горите. Частните собственици на гори трябва да получат подкрепа за инвестиции в подобряване на икономическата стойност на горите, в горската инфраструктура, в машини за дърводобив, преработване и маркетинг в горския сектор.

Значителни инвестиции обаче са необходими за подобряване на управлението на горите, сечта и подобряването на горската инфраструктура. Подобряването на икономическата стойност на горите може да се постигне чрез засаждане на подходящи видове за производство на дървен материал, включително за производство на биомаса и инвестиции в инсталации и оборудване за преработка и оползотворяване на тази дървесна биомаса.

На базата на гореизложеното, сътрудничеството в двете партньорски области може да се осъществи на база съвместни дейности между български и сръбски

предприятия, опериращи в сектора и реализация на продукцията на вътрешните и външните пазари.

ТУРИЗЪМ

Туризмът в двата гранични региона е сред най-приоритетните области за развитие на техните икономики. И България, и Сърбия, имат значителен потенциал за развитие на туризма. Наличието на минерални извори и в двете области създава допълнителни предпоставки за развитие на отрасъла и създаване на заетост. Голям е и потенциалът за привличане на туристи от Европейския съюз.

Необходимо е по този компонент да се разкрие потенциала (културно-исторически, природен, човешки и маркетингов) на трансграничния регион, включващ областите Бор и Монтана. Реализирането на тази мисия е неразривно свързано с активизиране дейностите на държавни и местни институции, както и на бизнеса, свързани с предлагането на туристически услуги. Повишаване качеството на туристическите услуги ще бъде постигнато чрез повишаване квалификацията и увеличаване заетостта на хората от региона, разнообразяване на туристическите пакети и адаптирането им към изискванията на европейския турист.

Целите могат да бъдат изпълнени посредством открояването на наличните туристически обекти в региона, които са добре експонирани и поддържани, но същевременно не са достатъчно представяни пред европейския турист; открояване на приоритетните и с потенциал за превръщане в туристически атракции културно-исторически забележителности, свързани с Античността, Средновековието и османския период; препоръчване създаването на тематични културно-исторически маршрути, които да бъдат предлагани в общ туристически пакет с най-развития вид туризъм в региона – спа и рекреативния. Стратегията включва необходимостта от предлагане на пакетни услуги, свързани с екотуризм, енотуризм, бизнес и конгресен туризъм и др., за които в пограничния регион има неразкрит потенциал. Освен това е необходимо да се препоръча изграждането на комуникационна политика, неотстъпваща по качество на тази в страни като Испания, Франция и Италия, както и да се изготвят препоръки за таргетирането на туристическите услуги към специфични групи потребители.

Развитието на туристическия потенциал на двете области може да играе ролята на катализатор за структурно адаптиране и развитие на тези райони, както и да допринесе за подобряване на настоящото състояние. Основните направления в сектора трябва да бъдат структурирани както следва:

Диверсификация на икономиката: Туризмът е сравнително нов стопански отрасъл в трансграничните региони и може да подпомогне диверсификацията на

регионалната икономика и създаването на допълнителен доход и нови икономически дейности пряко – в отрасъла, и косвено – създавайки нови пазари за местните производства и услуги;

Развитие на инфраструктурата и материалната база: Съвременният туризъм изисква наличието на инфраструктура и услуги с високо качество, включително на мрежа от пътища (автомобилни и железопътни), аерогари, телекомуникации, туристически информационни центрове, хотели и места за отдих и забавление. Той изисква също така и ефективни (обществени) услуги, като обществен транспорт и здравеопазване, както и магазини и пазари;

Развитие на пазара на труда: Туризмът е трудоемък сектор и влияе върху равнището на заетостта, което го прави привлекателен в смисъл на създаване на нови работни места. Развитието на туризма ще доведе до създаването на допълнителни работни места и алтернативна заетост; ще допринесе за преодоляването на проблемите, свързани с безработица, възникнала в резултат от реструктуриране в трансграничните региони и закриване на работни места в традиционни производства, както и по-ниското равнище на заетостта и незначителното участие на жените и заетите на непълен работен ден в селското стопанство. Туризмът ще стимулира развитието и на нови професионални умения;

Увеличаване на инвестициите и по-добро териториално разпределение на бизнеса: Наличието на такава инфраструктура и съоръжения в комбинация с високо качество на живот и околна среда ще окаже влияние върху привлекателността на трансграничния регион. По отношение на качеството на живот и на околната среда трансграничният регион има сравнителни предимства пред големите икономически центрове.

Реализацията на целите по приоритетната област предполага формулирането на специфични цели, насочени към повишаване конкурентоспособността и утвърждаването в перспектива на периферния трансграничен район между България и Сърбия на националните и европейски туристически пазари. Специфичните цели и предприетите мерки ще се осъществят чрез ефективно използване и съхранение на наличните природни, антропогенни и антропоморфни ресурси в съответствие със съвременните пазарни изисквания. Изграждането на нова и реновирането на съществуващата инфраструктура и материална база в туризма ще неутрализира основните негативни фактори за развитието на туристическите дестинации. Пазарът на туристическия продукт ще се разшири чрез убеждаване представителите на

туристическия бизнес за необходимостта от адекватна подготовка на заетите кадри и оказване на подкрепа за въвеждане на добри практики. Социализацията на туристическите обекти, създаването на интегрирани туристически продукти и предлагането на алтернативни форми на туризъм ще повишат атрактивността и конкурентоспособността на региона.

Не на последно място е необходимо да се фокусира върху повишаване на квалификацията и езиковите умения на обслужващия персонал. Мерките, които следва да бъдат предприети от двете страни включват системна преквалификация и въвеждане на добрите практики в работата на постоянно заетия в сферата на туризма персонал – от работодателите се очаква да отделят ресурс и потърсят възможности за обучения на ядрото на изпълнителния персонал; налагане на единни критерии и подготовка на унифицирани тестови форми, съгласувани с браншовите организации, за оценка на подготовката на сезонно наетите работници – спецификата на бранша предполага подбора на тази категория персонал да започва няколко месеца преди началото на активния туристически сезон; изграждане на информационна система с база данни за заетите лица в туризма – системата следва да ориентира работодателите за професионалните качества и етика на лицата, полагали труд в предходни периоди за други работодатели; езикова подготовка на изпълнителния персонал, обезпечаваща служителите с необходимия набор от езикови познания за общуване с клиентите; адаптиране на местната кухня и предлагания в заведенията за хранене асортимент към особеностите и хранителните навици на европейския турист и др.

Следва да се обърне внимание и на преквалификацията на безработни посредством подготовка и изпълнение на програми за квалификация и преквалификация на безработни. Това може да включва професионално ориентиране и консултиране на безработни лица за включване в програми, осъществявани от служителите в бюрата по труда съгласно изискванията на работодателите, подали заявки за свободни работни места; провеждане от Бюрата по труда на въвеждащи обучения за формиране на трудови навици и придобиване на професионална квалификация в сферата на туризма; и др.

Завършилите обучението трябва да получават възможност за стажуване по специалността при работодател, с определени от него наставници. След приключване на стажантската програма е необходимо да се осигури опция за наемане на безсрочен или срочен трудов договор на заеманата позиция. Стажовете могат да се провеждат на обменни начала между двете области Бор и Монтана, като по този начин ще има

взаимно допълване на опита на двете страни и значително увеличаване на качеството на туристическите услуги, оттам и икономическия растеж в пограничния регион.

СТРОИТЕЛСТВО

Последния приоритет, развитието на строителната индустрия, е тясно свързан с предходния, предвид спецификата на изискванията и възможностите. Този компонент има възможност да осигури заетост от двете страни на границата посредством осъществяването на дългосрочни проекти за устойчиво развитие на региона. Строителството е необходимо да се концентрира основно в областта на туризма предвид факта, че туризма е един от основните фактори за икономическото развитие на двете области.

Изграждане на еко-пътеки, велоалеи и спелеологични маршрути – по това направление могат да се подкрепят начинания за реализиране потенциала на територията за развитие на алтернативните видове туризъм. Природните ресурси на региона имат значение, както като огромен суровинен и енергиен ресурс, така и като екологичен фон и жизнена среда за населението и туристите. Дълго време поради граничния режим планините около границата бяха затворени за туристи, което ги съхрани. Съвременните геополитически условия са предпоставка за свободно движение на туристи.

Изграждане на ваканционни селища с фокус върху спа туризма в двата района, на базата на природните ресурси, с които разполагат, е друга област с потенциал за развитие на строителството. Изграждането на спа центрове трябва да е съобразено с всички екологични норми на ЕС с цел опазване на околната среда, която е съхранена в региона. Ваканционните селища, както и изградените екопътеки от двете страни на границата ще бъдат от голямо значение както за развитието на туризма в региона, така и за осигуряването на макар и временна заетост по време на строителните дейности.

По компонента строителство може да се допълни също така и реализирането на мащабни инфраструктурни проекти със съвместното участие на български и сръбски компании, които да кандидатстват по проекти, финансирани от различни донорски организации и ЕС като цяло. В целия регион се наблюдава липсата на пътна инфраструктура или наличието на неподдържана и амортизирана такава. Тази инфраструктура е от жизнено важно значение за развитието на останалите отрасли, както и за привличане на инвестиции в региона. Освен това, наред с пътната инфраструктура, като важна част от компонента може да се разглежда строителството на различни обекти с национално и транснационално значение – предприятия, язовири и др.

ИНФОРМАЦИОННО-КОМУНИКАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ (ИКТ)

Бързото развитие на информационните и комуникационните технологии (ИКТ) има силно въздействие върху икономическия растеж и в развитите, и в развиващите се страни. Както за производителите, така и за предоставящите услуги, създава директни и индиректни ползи за дадения регион. Един от основните директни ефекти за ИКТ технологиите, общ за цялата индустрия, е създаването на нови работни места и значителни доходи за региона, който поддържа развитието им. Обемът на директните ползи зависи от това колко е голям ИКТ (услуги и производство) секторът, отнесен към икономиката, и с какво темпо се развива.

През 2012 година България не успя да се превърне в Силициевата долина на Балканите. Особено според данните на Световния икономически форум за развитието на ИТ сектора по света бяхме на незавидното 9-то място от общо 11 балкански страни. Класирането се извършва на база Световния доклад за информационни технологии (Global Information Technology Report 2012). За съжаление, България спада с едно място в световен мащаб (70->71). Индексът ни спада също – от 3.89 -> 3.87. Но благодарение на факта, че другите балкански държави изостават още повече, вече сме 7-и. И тази година трудно може да се каже, че сме в добра позиция да се превърнем в Силициевата долина на Балканите. Тъкмо обратното. Отново сме изпреварени от страни с по-нисък от нашия стандарт и далеч по-ниски ИТ възможности. Единоличен лидер отново е Словения, което не е никак изненадващо. Следвана от Турция, Черна гора, Хърватия и Гърция. Неоспорим факт е, че ИТ инфраструктурата ни е на много високо ниво. Както и че българите използват много от модерните технологии. Но всички останали компоненти са слаби или на границата със слаби. Тези слаби страни трябва да бъдат разглеждани и подобрявани. ИТ секторът предоставя огромни възможности за развитие и икономически растеж.

На базата на гореизложеното по този компонент е необходимо да се наблегне на локалните дейности – развитието на сектора в двете области партньори – Монтана и Бор. Ясно е, че за лидерство на световния пазар не може да се говори, но развитието на този отрасъл ще даде възможност за допълнително увеличаване на заетостта и подобряване на икономическите индикатори в двете области.

Развитието на телекомуникациите като част от ИКТ е също важна предпоставка на развитието на транс-граничния регион. Не трябва да се забравя, че потокът от инвестиции е пряко свързан с наличието на ИКТ – съвременния свят не може да

функционира правилно без тези технологии. А инвестициите от двете страни на границата са от ключово значение за развитие на икономиките и осигуряване на по-добър жизнен стандарт на населението.

Освен това информационното общество дава възможност за по-ефективно общуване между публичните институции, бизнеса и гражданите. Настоящата структура на информационното общество в транс-граничния регион не дава възможност за използване на пълния потенциал на това взаимодействие и поради това се нуждае от по-нататъшно развитие. Дейностите, които могат да се реализират в тази област включват анализ на съществуващите платформи във вътрешната мрежа на включените територии на публичната администрация; анализ на трудностите на информационно – електронния процес; получаване на обратна връзка от ползвателите на възможностите, предоставени от информационното общество; анализ на добрите европейски практики в електронната община; анализ на потребностите от обучения на ползвателите и администраторите на инфраструктурата и др.

Създаването на благоприятна среда за развитието на ИКТ бизнес в транс-граничния регион е пряко свързано със създаването на Информационно гише на предприемача. Посредством него бизнесът има възможност за получаване на необходима информация в удобен за ползване формат и отговор на конкретни въпроси. Съвместните дейности, които партньорите могат да предприемат, включват проучване и анализ на съществуващата ситуация и добрите практики в ЕС; анализ на етапите на изпълнение на процедурите, необходимите документи, работно време и адрес, както и сроковете за извършване на процедури по обслужване на МСП; анализ на обратната връзка за предоставяните административни услуги и процедурите, касаещи МСП, извършвани от общинските администрации, а също и за изискванията на повечето звена на централните ведомства; изграждане на „Информационно гише на предприемача“ в отделните райони, общини и кметства; обмяна на добри европейски практики и повишена осведоменост сред бизнеса за предимствата от ефективното използване на ИКТ.

Необходимо е също и изграждането на интегрирана общинска училищна информационна система. Предлагащото в момента образование в България и Сърбия не отговаря на съвременните изисквания и европейски стандарти. Съществуващата училищна информационна система не е способна да създаде достатъчно квалифицирана работна сила, способна да използва съвременните достижения на ИКТ.

Необходими са допълнителни вложения за интегриране на общинската училищна информационна система, като се вземат конкретни мерки в двете партньорски области.

Всичко гореописано ще доведе до интензифициране на инвестициите в двете области и повишаване качеството на живот и икономическите им показатели.

НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ

И в двете партньорски области има възможност за развитие на науката и образованието на местна почва, което би имало добавено стойност и на национално равнище. Развитието на образованието в двете области може да се разглежда по две основни направления – образование в детска и младежка възраст и учене през целия живот.

По първото направление училищата от двете области партньори е необходимо да започнат съвместна работа по различни инициативи, много от които вече бяха отворени и за Сърбия (програми като Коменски, Младежта в действие и др.). От новата 2014 г. се очаква обединяването на всички тези програми под една обща, която ще се нарича Еразъм + и ще предлага още повече възможности в сферата на образованието.

Еразъм+ обединява програмата „Учение през целия живот“ (подпрограмите Леонардо, Коменски, Грюндвиг, Еразъм и Жан Моне), програма „Младежта в действие“ и пет други международни програми, включително Еразмус Мундус и Темпус в единна, опростена и модерна програма. Тази нова програма се фокусира върху формалното и неформално образование в Европа за подобряване на уменията и пригодността за заетост на студенти, преподаватели и работници. Новата програма носи името на успешната програма Еразъм за обмен на студенти на ЕС. Еразъм+ е насочена основно към мобилността на студентите, преподавателите и работниците в сектора на образованието и обучението; реформа на припокриването между съществуващите структури; по-голямо сътрудничество в областта на образованието с държави извън ЕС. Именно третия фокус дава възможност на двата транс-гранични региона да си сътрудничат активно през следващия програмен период в сферата на образованието на всички нива.

Очаква се новата структура да доведе до по-голяма ефективност, да улесни кандидатстването за финансова помощ като същевременно намали препокриването и разпокъсаността. Две трети от финансирането ще бъде отделено за възможности за мобилност с цел да се повишат знанията и уменията. Новата програма има за цел да изгради стабилни партньорства между образованието и бизнеса за насърчаване на иновациите и конкурентоспособността, като същевременно се насърчава заетостта, със специален акцент върху борбата с младежката безработица.

Обменът между училищата от двете области и споделянето на опит и знания ще доведе до нови възможности за младите хора, много от които за момента нямат алтернатива за бъдеща заетост. Образованието е пряко свързано с чуждестранните инвестиции поради важността на човешкия фактор в производството и други отрасли. Повишаването на капацитета на образованието посредством съвместното участие в проекти по бъдещи инициативи като гореописаната ще изиграе положителна роля в устойчивото развитие на общините от двете страни на границата.

Другият важен аспект на образованието в двете погранични области е висшето образование и възможността за неговото развитие. Особената важност се обуславя от факта, че по данни на ЕС до 2030 г. в Съюза ще има почти 14 млн. души повече възрастно население, около 9 млн. по-млади хора, около 2 млн. по-малко обучаващи се в системата на началното професионално образование на училищно ниво и в системата на висшето образование при запазване сегашния обхват на системите. В момента около 72 млн. европейци са с ниска или почти никаква квалификация.

Университетите в 21 век са натоварени с нова функция – предоставяне на широк спектър от курсове за повишаване на квалификацията, а ученето през целия живот открива нови възможности пред висшите училища. Ето защо откриването на университет в област Монтана би изиграло важна роля в развитието на човешкия потенциал в двете партньорски области, като ще даде възможност и на младежи от Сърбия да получат качествено образование в България. Това се допълва особено и от наличието на добра мрежа от професионални гимназии в Монтана и Лом. Отделно от това от българска страна младите хора от област Монтана ще имат възможността да получат образование в техническия факултет в Бор.

Този факултет може да бъде допълнен от създаването на университет по земеделие и животновъдство в Монтана или Лом, по подобие на Висшето училище по агробизнес и развитие на регионите в Пловдив. Подобен университет на територията на област Монтана ще даде сериозен тласък на развитието на образованието, като от него ще могат да се възползват не само граждани на партньорската област Бор, но и на съседна Румъния. Висшето училище по земеделие и животновъдство трябва да бъде специализирано висше училище, което осъществява образователна, научна, приложна, консултантска, художественотворческа, спортна и други дейности, като поддържа високо качество чрез уникално съчетание на традиции и иновации. Съчетанието на планински и равнинни терени на територията на двете области обуславя възможността за разделяне на обучението по два лота – равнинно земеделие и животновъдство и

планинско земеделие и животновъдство. Що се касае до втория лот – развитие на образованието в областта на отрасъла за планинските райони – това ще даде добавена стойност на европейско равнище поради факта, че не само в България, но и на Балканите има голяма нужда от наличието на подобен род образование.

Студентите, които ще се обучават в подобен университет, ще имат възможността да получат качествена теоретична и практическа подготовка с професионална насоченост според изучаваната специалност, като се гарантира международна сравнимост на получаваните знания и придобитите умения. Освен това евентуални практически стажове, за които университетът ще има сключени договори с фирми и организации от страната и чужбина, и са част от учебния процес, ще дадат уникалната възможност за усъвършенстване на придобитите знания и умения и обмен на добри практики между двете страни.

Разбира се, възможни са и други области, върху които може да фокусира висшето образование, като това може да се развие в изграждането на широкоспектърен университет на българска територия.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Всичко описано по-горе по всички компоненти на развитието на трансграничното сътрудничество ще доведе до трайно и устойчиво развитие на двата региона в Сърбия и България, както и за осигуряването на заетост особено сред младите хора, които масово напускат родните си места. Наличието на производство, съчетано с изграждането на образователни институции и вековните традиции в областта на земеделието в региона ще даде значителна добавена стойност и ще бъде от особено значение за транс-граничния регион предвид факта, че Северозападна България и югоизточна Сърбия са сред най-изостаналите региони в ЕС. Освен това, развитието на туризма под всичките му форми в съвременното общество (спа, рекреативен, конгресен, религиозен, кулинарен и др.) също ще допринесе значително за развитието на двата партньорски региона и тяхното популяризиране сред ЕС. Улесненото пътуване през границите, което беше немислимо в близкото минало, е предпоставка за приток на свежи капитали и в двете области и тяхното развитие в контекста на Съюза. Разбира се, всичко изложено дотук е необходимо да се изпълнява при строго спазване на екологичните норми на ЕС, за да се запази чистотата на регионите такава, каквата винаги е била.

ПРИЛОЖЕНИЯ

АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРИТОРИАЛНО ДЕЛЕНЕ НА РЕПУБЛИКА
БЪЛГАРИЯ

АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРИТОРИАЛНО ДЕЛЕНЕ НА ОБЛАСТ МОНТАНА

Таблица 1. Основни показатели, характеризиращи област Монтана

Показател	2007 г.			2011 г.		
	Област	Дял от:		Област	Дял от:	
	Монтана	СЗР (%)	България (%)	Монтана	СЗР (%)	България (%)
Брой населени места	130	20.1	2.5	130	20.1	2.5
Брой градове	8	17.8	3.2	8	17.8	3.1
Население (бр.), в т.ч.	161 161	17.3	2.1	148 098	17.5	2.0
Градско население (брой - %)	100 758 - 62.5%	17.6	1.9	94 325 - 63.7%	17.6	1.8
Селско население (брой - %)	60 403 - 37.5%	16.9	2.7	53 753 - 36.3%	17.3	2.7
Коефициент на възрастова зависимост	55.3	52.2	44.3	58.1	56.6	47.5
Отн. дял на населението в подтрудоспособна възраст (%)	14.2	14.3	14.5	13.8	13.9	14.3
Отн. дял на населението в трудоспособна възраст (%)	57.3	58.6	63.0	56.4	56.9	61.7
Отн. дял на населението в надтрудоспособна възраст (%)	28.6	27.1	22.5	29.8	29.2	24.0
Обработваема земя на човек (дка/човек)	13.1	11.7	6.5	14.2	12.9	6.8
Заети лица (бр.)	58 000	16.8	1.8	50 700	16.9	1.7
Отн. дял на произведената продукция в селското, горското и рибното стопанство (%)	5.00%	4.50%	2.40%	13.40%	8.30%	1.50%
Отн. дял на произведената продукция в индустрията (%)	78.00%	50.30%	61.20%	68.30%	48.20%	40.90%
Отн. дял на произведената продукция в услугите (%)	17.00%	45.20%	36.40%	18.30%	43.50%	57.50%

Показател	2007 г.			2011 г.		
	Област	Дял от:		Област	Дял от:	
	Монтана	СЗР (%)	България (%)	Монтана	СЗР (%)	България (%)
Произведена продукция на човек от населението (лв)	8072	9780	26156	11021	14300	28965
Равнище на безработица (%)	14.71	11.73	7.75	20.47	18.27	11.03
Коефициент на икономическа активност (%)	45.8	46.4	52.6	45.5	45.7	52.5
Гъстота на населението (души/кв.км)	44.3	48.8	68.8	40.2	43.9	66.0

Източници: НСИ, Агенция по заетостта

АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРИТОРИАЛНО ДЕЛЕНЕ НА РЕПУБЛИКА
СЪРБИЯ

СЪСЕДНИТЕ ОБЛАСТИ

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

Данни от Преброяването на населението през 2011г. на Република България

Данни от Преброяването на населението през 2011г. на Република Сърбия

Данни за икономиката на Република България, публикувани от Националния статистически институт

Данни за икономиката на Република Сърбия, публикувани от Сръбския статистически институт

Регионален план за развитие на Северозападен район за периода 2007-2013г.

Областна стратегия за развитие на Област Монтана 2005-2015г.

Междинна оценка на Областната стратегия за развитие на област Монтана 2005-2015г.